

Masteravhandling høsten 2007

Barnets uttalerett i samværssaker.

En fremstilling av uttaleretten etter barnevernloven § 6-3, 1.ledd og FNs barnekonvensjon artikkel 12 (1), avgrenset til spørsmål om samvær etter barnevernloven § 4-19.

Kandidatnummer: 15 43 76
Bergen 17. Desember 2007

Totalt 13686 ord.

Veileder: Henriette Sinding Aasen.

1. Innledning.	
1.1. Presentasjon av temaet og siktemålet med avhandlingen.	4
2. Et kort historisk tilbakeblikk.	5
3. En oversikt over rettskildematerialet og betydningen av dette.	
3.1. Innledning.	6
3.1.1. Verdigrunnlag.	6
3.1.2. Lov og forarbeider.	6
3.1.3. Norsk rettspraksis.	7
3.1.4. EMD praksis.	7
3.1.5. Forvaltningspraksis.	8
3.1.6. Andre internasjonale kilder.	8
3.1.7. Juridisk litteratur og reelle hensyn.	9
3.1.8. Andre kilder.	9
4. Fra objekt til subjekt – betydningen av et barneperspektiv.	
4.1. Hva er et barneperspektiv?	9
4.1.1. Hvorfor er det viktig å ha et barneperspektiv?	10
5. Hvorfor er barnet gitt uttalerett i samværsspørsmål?	
5.1. Innledning.	10
5.1.1. Betydningen av uttaleretten i samværsspørsmål.	11
6. Barnets rett til å bli hørt og uttale seg i samværssaker.	
6.1. Innledning.	12
6.1.1. Forholdet mellom uttalerett og selvbestemmelsesrett.	12
6.1.2. Uttaleretten etter barnekonvensjonen og barnevernloven.	12
6.1.2.1. Hvor gjelder uttaleretten?	13
6.1.2.2. Hvem har rett til å uttale seg?	13
6.1.2.3. Innebærer uttaleretten en plikt for barnet?	15
6.1.2.4. Nærmere om barnevernets plikt.	16
6.1.2.5. Hvilken vekt skal barnets uttalelse gis?	17
6.2. Hvilke betydning får alternative kommunikasjonsmåter for uttaleretten?	18
7. Uttalerettens betydning for barnets beste.	
7.1. Innledning.	19
7.1.1. Uttaleretten – et verktøy for å realisere barnets beste.	19
7.1.2. Kan uttaleretten tilsettes begrunnet i hensynet til barnets beste?	22
8. Etske dilemma knyttet til barn og unges uttalerett i samværssaker.	
8.1. Innledning.	24
8.1.1. Særlige utfordringer knyttet til samtaler med barn.	25

9. Hvordan forholder uttaleretten seg i praksis?	26
9.1. Norsk rettspraksis.	26
9.2. Forvaltningspraksis.	27
9.2.1. Innledning.	27
9.2.2. Fylkesnemnda for sosiale saker.	27
9.3. Årsaken til barns fraværende uttalelser og manglende vektleggelse av barns uttalelser i samværssaker.	29
10. Avslutning.	29
10.1. Oppsummering.	29
10.2. Rettspolitiske betraktninger.	30
10.2.1. Er barns rettssikkerhet tilstrekkelig ivaretatt når det gjelder uttaleretten i samværssaker?	30
10.2.2. Hvordan bør uttaleretten styrkes?	30
10.2.3. Bør det åpnes for at barn under 7 år får en ubetinget uttalerett?	31
11. Litteraturoversikt	33
11.1. Andre kilder.	33
11.2. Offentlige dokumenter.	35
11.3. Domsregister.	36

1. Innledning.

1.1. Presentasjon av temaet og formålet med avhandlingen.

Barnevern – og barnerettens verdigrunnlag bygger på menneskeverdet som bærende hensyn og innebærer en respekt for personlighet, ideer og behov. Barn representerer en ukrenkelig verdi. Denne verdien ivaretas ved hjelp av fastsatte rettigheter og plikter. Barnets beste er et overordnet prinsipp i lovgivningen, nasjonalt og internasjonalt, ved private og offentlige myndigheters behandling av spørsmål som angår barn.¹

I denne forbindelse er likeverdighet og medvirkning viktige forutsetninger, som stiller særlig krav til dem som har ansvar. Barns uttalerett er en form for medvirkning, og er nødvendig for å ivareta bl.a. personlig integritet. Personlig integritet er bl.a. barnets selvrespekt og dets tiltro til egne evner og fremtidsmuligheter.

Formålet med avhandlingen er å kaste lys over barns rettsstilling når det gjelder uttaleretten. Avhandlingen drøfter uttaleretten i samværsspørsmål etter omsorgsovertakelse jf. FNs konvensjon om barns rettigheter² og barnevernloven.³ Hovedproblemstillingen er om barns rett til å uttale seg i saken blir tilfredsstillende ivaretatt slik at barns rettssikkerhet er tilstrekkelig besørget. Videre diskuteres det i hvilken grad dette avhenger av lovens utforming, praksis eller av andre faktorer.

Rettsikkerhet er *"ein sentral verdi med føremål å gi rettsleg vern mot krenking av privat fridom og fred, verd, liv og helse, eigedom, avtale.(..)Rettstryggleik kan såleis gå på inngrepsvern, skadebotvern og integritetsvern"*.⁴

Barnets rettssikkerhet kan kort defineres som den sikkerhet og trygghet som ligger i at samfunnet er regulert av rettsregler med myndigheter som håndhever dem. Dette forutsetter at rettsordenen beskytter barnet mot vilkårlige overgrep, krenkelser og belastninger både fra foreldre og offentliges side, samt at barns oppvekstvilkår blir tilfredsstillende ivaretatt.⁵

Med samvær menes et planlagt møte mellom barnet og den samværsberettigede. Varigheten av møtet kan variere fra få timer til flere uker.⁶ Samværsretten er regulert i barnevernloven § 4-19 og barnekonvensjonen artikkel 9 (3). Hva angår samværsretten er sentrale rettssikkerhetsspørsmål knyttet til hvorvidt man kan sikre at samværsvedtakene blir riktige og rettferdige for barnet. Dette nødvendiggjør en forsvarlig saksbehandling. Hertil kommer et krav om faglig høy standard, hvor vedtaket skal bygge på en konkret vurdering av det aktuelle saksforholdet. Det er viktig at konklusjonen er fornuftig og veridriktig i forhold til bestemmelsens overordnede formål om å ivareta *"barnets beste"*. Barnets uttalerett er derfor gjort til en saksbehandlingsregel bl.a. for å bidra til at barnets beste ivaretas.

¹ NOU 2000:12 s.8 og Innst.O.nr.92 (2002-2003) s.2

² FNs konvensjon om barns rettigheter (Barnekonvensjonen) 20. november 1989

³ Lov om barneverntjenester (Barnevernloven) 17.7.1992 nr.100

⁴ Nils Nygaard 2004, s.167

⁵ NOU 2000:12 s.243

⁶ NOU 2000:12 s.208

Uttaleretten skal ivareta både materiell og prosessuell rettssikkerhet. Materiell rettssikkerhet vil være uttaleretten som virkemiddel for å sikre innholdsmessige gode og riktige vedtak. Prosessuell rettssikkerhet omhandler riktigheten av selve saksbehandlingsprosessen både før og etter vedtaket er fattet og sikrer forutsetningene for den materielle uttaleretten.⁷

Prosessuell rettssikkerhet er en verdi i seg selv, tilsvarende et uttrykk for verdien av å vise respekt for de involverte, i første rekke barna.

Uttaleretten er et redskap for å ivareta barns verdighet og følelsen av å ha innflytelse på egen sak og eget liv. Barnets uttalerett er fundamental, særlig siden barnet i utgangspunktet ikke har samme mulighetene som foreldrene til å komme til orde og legge frem sin versjon av virkeligheten.⁸

Det avgrenses mot ordningen med talsperson i fylkesnemnda jf. barnevernloven § 7-4, og mot høring av barn for domstolene. Barnets partsrettigheter som fremgår av barnevernloven § 6-3, 2.ledd og ytterligere prosessuelle rettigheter i saksbehandlingen er ikke gjenstand for behandling.

2. Et kort historisk tilbakeblikk.

Lov om barneverntjenester av 17.7.1992 er den tredje barnevernloven i Norge. Vergerådsloven av 1896 trådte i kraft i år 1900 og var den første barnevernlov. Den ble avløst av lov om barnevern av 17.7.1953.⁹ Hovedintensjonen bak barnevernloven av 1992, var å styrke rettssikkerheten i barnevernet i form av bl.a. betryggende og utførlige saksbehandlingsregler, samt lovfesting av samvær mellom barn og foreldre.¹⁰

Allerede i 1974 - før FNs barnekonvensjon, kom høyesteretts kjæremålsutvalg til at det forelå saksbehandlingsfeil i en sak fordi barnets mening ikke var innhentet.¹¹ Saken gjaldt separasjon, hvor moren ble tilkjent foreldremyndigheten til barna, bl.a. en gutt på 13 år. Etter et sommeropphold hos faren, ville ikke gutten tilbake til moren. Hun fikk namsrettens kjennelse om tilbakelevering, og lagmannsretten forkastet farens kjæremål. Etter videre kjæremål opphevet kjæremålsutvalget namsrettens og lagmannsrettens kjennelse. Det var en saksbehandlingsfeil i henhold til vergemålsloven § 40 at en gutt 13 år ikke ble spurt hva han mente. Dette kan tyde på at Norge var tidlig ute når det gjaldt å stadfeste barns uttalerett, sett i forhold til at FNs barnekonvensjon ble vedtatt først i 1989.

Genèveerklæringen,¹² som er den første internasjonale erklæringen om barns rettigheter, ble vedtatt av Folkeforbundet i 1924. Erklæringen var ikke bindende, men statuerer likevel en sentral hendelse vedrørende barns rettigheter på internasjonalt plan. I 1959 vedtok FN enstemmig en ny erklæring om barns rettigheter¹³ og i 1979 utpekte FNs menneskerettighetskommisjon en arbeidsgruppe med det øyemed å utarbeide et eget forslag til konvensjon om barns

⁷ Mons Oppedal 2007, s.47

⁸ Trude Haugli 2000, s.404-405

⁹ NOU 2000:12 s.4

¹⁰ NOU 2000:12 s.243

¹¹ Rt.1974 s.1339

¹² Genèveerklæringen om barns rettigheter av 1924

¹³ FN-erklæringen om barns rettigheter av 1959

rettigheter.¹⁴ FNs konvensjon om barns rettigheter av 20.11.1989 ble ratifisert av Norge 8.1.1991.

I 2003 ble barnekonvensjonen inkorporert i norsk lov.¹⁵ I forbindelsen med inkorporasjonen ble det foretatt endringer i bl.a. barnevernloven § 6-3, 1.ledd, for å synliggjøre konvensjonens artikkel 12 som omhandler barns uttalerett. Aldersgrensen for uttaleretten ble senket fra 12 år til 7 år. Barn under 7 år fikk i begrenset utstrekning rett til å uttale seg. Samme endring fant sted i den tilsvarende bestemmelsen i barneloven¹⁶ § 31.

I et historisk perspektiv har barns rettigheter vært gjenstand for en nasjonal og internasjonal utvikling, hvor de har fått ytterligere styrket stilling. Dette kan bl.a. ha en sammenheng med et endret menneskesyn på barn og unge. Denne gruppen har fått en sterkere og mer betydningsfull rolle i samfunnet.

3. En oversikt over verdigrunnlag og rettskildematerialet.

3.1. Innledning.

Først og fremst redegjøres det for samværs - og uttalerettens verdigrunnlag. Videre foretas en kort gjennomgang av hvilke rettskilder fremstillingen bygger på og hvilken betydning kildene har i et rettskildemessig perspektiv. Fremstillingen tar utgangspunkt i alminnelig rettskildelære. Regler om relevans og vekting vil følge den etablerte tolkningslæren.¹⁷

3.1.1. Verdigrunnlag.

Selve formålet med barnekonvensjonen, barne- og barnevernloven er å sikre at barnets interesser blir ivaretatt. Det overordnede hensynet til barnets beste viser hvilke livsverdier som er grunnleggende, og henger naturlig sammen med at barnet representerer samfunnets fremtid. For at staten skal kunne etablere gode forutsetninger for kommende generasjoner og danne grunnlaget for en god samfunnsutvikling, er det viktig at barn prioriteres, både politisk, økonomisk og kulturelt.¹⁸ Barnet regnes som svakeste part i forhold til foreldre og offentlige myndigheter. De har derfor sterkest behov for beskyttelse.¹⁹

Barnevernloven bygger også på det utgangspunkt at det har en egenverdi for barn både å vokse opp hos sine biologiske foreldre og opprettholde en relasjon mellom barn og foreldre dersom de bor fra hverandre. Det biologiske prinsipp har ikke fått noe konkret uttrykk i loven, men ligger som premiss for en rekke av lovens bestemmelser og da særlig bestemmelsene om samværsrett mellom barn og foreldre.

3.1.2. Lov og forarbeider.

Fremstillingen tar utgangspunkt i barnekonvensjonen som gjelder som norsk lov jf. menneskerettsloven § 2. Konvensjonen går foran annen norsk lovgivning ved motstrid, jf.

¹⁴ Elisabeth Gording Stang 2007, s.45

¹⁵ Lov om endringer i menneskerettsloven av 1.8.2003 nr.86

¹⁶ Lov om barn og foreldre (barneloven) 8.4.1981 nr.7

¹⁷ Se Torstein Eckhoff "Rettskildelære" 2001

¹⁸ Elisabeth Gording Stang 2007, s.30-31

¹⁹ Kirsten Sandberg 2003, s.300

menneskerettsloven § 3. De sentrale artiklene i barnekonvensjonen er artikkel 3 (1) og artikkel 12. I tillegg til dette er det primært barnevernlovens § 6-3, 1.ledd, § 4-1, og § 4-19 som er gjenstand for tolkning i det følgende. Den Europeiske menneskerettskonvensjon²⁰ har relevans. Det vises også til eldre lovgivning anvendt i et historisk perspektiv. Av hensyn til konsekvens, harmoni og likebehandling i rettssystemet blir barneloven trukket inn som rettskilde, siden det er nærliggende å sammenligne retten til samvær etter omsorgsovertakelser og samvær med foreldre etter samlivsbrudd.

Forarbeidene til barnevernloven²¹ bidrar til å klargjøre og presisere lovens ordlyd. De har opplysningsverdi i forhold til hvordan loven skal forstås. De tillegges vanligvis stor vekt, men er av størst betydning når en lov er forholdsvis ny. Når det gjelder uttaleretten, har barnevernlovens forarbeider begrenset verdi. Drøftelsene som omhandler uttaleretten er knappe og det har skjedd endringer etter vedtagelsen av loven. Forarbeidenes rettskildemessige vekt er svekket som følge av inkorporeringen av barnekonvensjon, siden den har forrang. Forarbeidene til endringsloven²² drøfter uttaleretten mer utførlig og er derfor av større betydning.

Når lovene bruker skjønnsmessige begrep som "*barnets beste*", kan innholdet i begrepet skifte i overenskomst med varierende teorier og allmenne oppfatninger, slik at praksis endrer retning. Rettsanvendelsen vil på bakgrunn av dette gjennomgå et karakterskifte. En konsekvens av dette er at barnevernlovens etterarbeid får større betydning enn for lover som ikke har det samme dynamiske og skjønnsmessige aspektet. NOU2000:12 er et etterarbeid til barnevernloven og tillegges en viss vekt i spørsmålet om barns uttalerett i samværsspørsmål.

3.1.3. Norsk rettspraksis.

Uttaleretten er berørt i et fåtall høyesterettsavgjørelser. Avgjørelsene er i utpreget grad konkrete og skjønnspregede. Det er vanskelig å trekke ut prinsipielle og generelle argumenter av domspremissene som har overføringsverdi til andre saker. Det vises til utvalgte dommer som inneholder uttalelser av generell karakter vedrørende barns uttalerett. Videre er høyesterettsavgjørelser benyttet for å illustrere viktige poeng i ulike sammenhenger.

3.1.4. Praksis fra Den europeiske menneskerettighetsdomstol (EMD).

Praksis fra den EMD er primært viktig ved tolkningen av bestemmelsene i menneskerettskonvensjonen. I denne sammenheng er praksis fra EMD også relevant ettersom de trekker inn barnekonvensjonen i noen av sine avgjørelser. De sier noe om barnekonvensjonens betydning som tolkningsfaktor, herunder forholdet mellom foreldre og barnet interesser og betydningen av barnets rett til å uttale seg.

²⁰ Den europeiske menneskerettskonvensjon av 4.11.1950 (EMK)

²¹ NOU:1985:18, Ot.prp.nr.29 (1990-1991), Høringsnotater av 4.9.1985 og 13.6.1991, Ot.prp.nr.44 (1991- 1992) og Innst.O.nr.80 (1991-1992)

²² Ot.prp.nr.45 (2002-2003) og Innst.O.nr.92 (2002-2003)

3.1.5. Forvaltningspraksis som rettskilde.

Det er fylkesnemnda for sosiale saker som fastsetter vedtak om samvær etter omsorgsovertakelse.

Det følger av alminnelig rettskildelære at forvaltningspraksis er en relevant rettskilde. Hvilken rettskildemessig vekt forvaltningspraksis skal gis innenfor barnevernsrett beror på en rekke forhold. Vektmomenter er bl.a. fasthet, varighet, utbredelse og kvalitet. Forvaltningen legger avgjørende vekt på egen og overordnede organers praksis.

Vektspørsmålet drøftes ikke ytterligere, siden forvaltningspraksis i denne avhandlingen kun benyttes for å illustrere hvorledes rettstilstanden fremstår på bakgrunn av en analyse av et utvalg vedtak. Forvaltningspraksis anvendes kun som illustrasjon for å belyse praktiseringen av reglene, og ikke som et tolkningsmoment ved fastsettelse av rettsregelen. Dette på grunn av at det foreligger andre tyngre rettskildefaktorer, som lovtekst, lovforarbeider, etterarbeider og lignende.

Som en del av arbeidet forut for avhandlingen, ble vedtak fra fylkesnemnda for sosiale saker, som omhandler samværsspørsmål i barnevernssaker gjennomgått. Utvalget utgjør 45 saker og er begrenset til de som er å finne på lovdata i tidsrommet fra inkorporeringen av barnekonvensjonen og frem til høsten 2007. Av tidsmessige og praktiske årsaker er ikke grunnlagsmaterialet, sakspapirer, rapporter og sakkyndige erklæringer gjennomgått, slik at fremstillingen begrenser seg til det som fremgår av selve vedtaket. Det følger av sosialtjenesteloven § 9-9 om vedtak og begrunnelse at

*”... Vedtaket skal begrunnes etter reglene i tvisteloven om begrunnelse av dommer.”*²³

Hvorvidt barnet er gitt anledning til å uttale seg bør fremgå som en del av begrunnelsen eller av faktum i vedtaket. Vedtakene ble lagt i en database for lettere å få oversikt, se tendensene samt ulikheter og likheter.

3.1.6. Andre internasjonale kilder.

Uttalelser fra FNs ekspertkomité for barns rettigheter²⁴ er en viktig kilde i forbindelse med tolkning av barnekonvensjons bestemmelser. Barnekonvensjonen åpner ikke for individklage og det foreligger derfor ingen avgjørelser som kan fortelle noe om forståelsen av konvensjonens forpliktelser. FN-komiteen arbeider med å implementere konvensjonen gjennom et omfattende nasjonalt rapporteringssystem ved hjelp av prinsipielle uttalelser, da særlig *”General Comments”*. Disse har stor rettskildemessig vekt i forhold til tolkning av konvensjonsartiklene.

Komiteens møter er offentlige og generelle kommentarer til konvensjonene og til landenes rapporter skal formidles til FNs generalforsamling. Utover dette er det opp til de enkelte stater å tolke konvensjonen.²⁵

Utsagn fra Unicefs håndbok vedrørende barnekonvensjonen er også brukt som kilde.

Unicef er en særorganisasjon underlagt FN og regnes som et sakkyndig organ. Utsagn fra

²³ Lov om rettergangsmåten for tvistemål 13.8.1915 nr.6
Tvisteloven 17.6.2005 nr 90 § 19-6 nr.5.(Trer i kraft 1.1.2008)

²⁴ Komiteen er opprettet i medhold av FNs konvensjon om barns rettigheter artikkel 42-45

²⁵ Elisabeth Gording Stang 2007, s.47

Unicef sier noe om hvordan barnekonvensjonen skal forstås og tillegges derfor en viss vekt.

Videre anvendes utdrag fra FN-resolusjonen "*A world fit for children*".²⁶ En FN-resolusjon er en fellesuttalelse fra FN som ikke er bindende for statene. Resolusjonen kan likevel være viktig som rettskildefaktor, men det avhenger av oppslutningen ved vedtakelsen. I dette tilfellet ble det etter lange og vanskelige forhandlinger oppnådd enighet mellom statene. Resolusjonen er en indikator på en ønsket rettstilstand. Den gir en pekepinn på hvilke verdier som bør ligge til grunn for en tolkning av barnekonvensjonen.

3.1.7. Juridisk litteratur og reelle hensyn.

Juridisk litteratur hører ikke med til de tyngste rettskildefaktorene ettersom barne- og barnevernsretten er et rettsområde hvor det foreligger andre tungtveiende rettskildefaktorer. Juridisk litteratur kan derimot være nyttig som redskap for orientering i rettskildelandskapet. Når det gjelder barns uttalerett avgrenset til samværsaker etter barnevernloven, har jeg særlig brukt doktoravhandlingene til Trude Haugli 1998 (ny utgave 2000), Kirsten Sandberg 2003 og Elisabeth Gording Stang 2007 som juridisk oppslagsverk.

Siden vi befinner oss på et område med skjønnsmessige lovbestemmelser, herunder begrep som "*barnets beste*" og lignende, er det rom for bruk av reelle hensyn og verddivurderinger. Reelle hensyn er vurderinger av hva som er rimelig, rettferdig og formålstjenlig. En vektlegging av reelle hensyn i denne avhandlingen vil først og fremst ta utgangspunkt i det grunnleggende verdisyn som barnelovgivningen bygger på.

3.1.8. Andre kilder.

Juridiske tidsskrift, uttalelser fra barneombudet og forskningsresultater blir benyttet i oppgaven. Utdrag fra disse kildene blir ikke tillagt vekt eller relevans i drøftelsene, men brukes derimot som illustrasjon og eksempel.

4. Fra objekt til subjekt – betydningen av et barneperspektiv.

4.1. Hva er et barneperspektiv?

Bestemmelsene om barns uttalerett er et hjelpemiddel for å sikre et barneperspektiv i beslutningsprosessen. Begrepet perspektiv springer ut av det latinske ordet "*perspicere*" som betyr "*å se gjennom*".

Et barneperspektiv er hvorledes saken fremstår fra barns synsvinkel og hvordan barnet betrakter omstendighetene fra sitt ståsted ut fra sine forutsetninger. Å ha et barneperspektiv betyr at de voksne, herunder bl.a. barneverntjenesten, må tilstrebe å se forholdet fra barnets synsvinkel for å kunne fange opp barnets egen opplevelse og forståelse av det som skjer. Hvis barnets integritet, verdighet og selvrespekt skal kunne opprettholdes, kreves respekt og en særlig innlevelsessevne fra voksne.

4.1.1. Hvorfor er barneperspektiv viktig?

²⁶ "A world fit for children" A/RES/SS-27/2

For at barnet skal føle seg komfortabel, er det viktig at de voksne tilpasser seg barnets nivå og behov, slik at barneperspektivet blir ivaretatt og barnet får utøvd sin rett til å delta i saken. Det er barnevernets ansvar at barnet får en voksen å snakke med og at denne fremstiller saken på en slik måte at barnet forstår hva det dreier seg om. Det er stor forskjell på å snakke med barnet, herunder samtale med og inkludere det, i motsetning til kun å høre barnet. Å ha et barneperspektiv betyr ikke at det er nok med allmenn velvilje overfor barn, eller at de voksne tror de vet hva som er barnets beste. Det er viktig at barnet ikke betraktes som et objekt, slik at det distanseres fra selve avgjørelsesprosessen.

Det er barnet som har førstehåndskjennskap til forholdene i hjemmet og det er derfor viktig å bruke denne kilden på en fornuftig og skånsom måte. Barnet skal ikke føle seg tilsidesatt og ekskludert. Videre kan barnet ha opplysninger om viktige bevis vedrørende faktum i saken. Det å snakke med barnet på en god måte, kan bidra til få klarhet i sakens faktum slik at selve avgjørelsesprosessen kortes ned. Det vil være viktig i en sak som ofte kan bli lang og vanskelig for barnet. Dette er i tråd med forvaltningslovens²⁷ hensyn til effektivitet og kontradiksjon herunder § 17 sitt krav til forsvarlig saksbehandling og ansvar for sakens opplysning.

FNs barnekomité har lagt vekt på betydningen av et barneperspektiv:

*"To achieve the right of participation requires adults to adopt a child-centered attitude, listening to young children and respecting their dignity and their individual points of view."*²⁸

Det er viktig at barnet ikke kun blir gjenstand for ytre betraktninger, men at tanker, følelser og opplevelse vektlegges. Barneperspektivet skal bidra til å belyse helheten i barnets livssituasjon, ikke bare barnets vilje, ønsker og behov i den konkrete saken.²⁹

Videre er barneperspektivet viktig for å komme frem til den riktige rettsregelen og det forsvarlige resultatet vurdert ut fra hva som best kommer barn til gode, generelt og konkret.

Barneperspektivet gjør det mulig å tilpasse rettigheten til barnets liv og virkelighet slik barn selv opplever og formidler den.³⁰

5. Hvorfor er barn gitt en uttalerett i samværsspørsmål?

5.1. Innledning.

Det fremgår ikke uttrykkelig av barnevernloven § 6-3, 1.ledd at uttaleretten gjelder i samværssaker men på bakgrunn av en språklig forståelse er det klart at saker om samvær

²⁷ Lov om behandlingsmåten i forvaltningssaker (Forvaltningsloven) 10.2.1967

²⁸ General Comment no.7(2005)"Implementing child rights in early childhood" s.7

²⁹ Elisabeth Gording Stang 2007, s.89-90

³⁰ Elisabeth Gording Stang 2007, s.94

"berører ham eller henne". Spørsmålet som blir gjenstand for drøftelse i det følgende er hvorfor uttaleretten også omfatter samværssaker.

5.1.1. Betydningen av uttaleretten i samværsspørsmål.

Å treffe vedtak om å overta omsorgen for et barn og pålegge samværsrestriksjoner er blant de betydeligste inngrep fra offentliges side. Ved slike inngrep blir foreldrene og barnet fratatt bortimot alt herredømme over situasjonen. I forhold til samværsspørsmål er barnets uttalelse den eneste påvirkningsmulighet det har.³¹

Samværssaker etter omsorgsovertakelse innebærer spørsmål med alternative løsninger som bidrar til å forme barnets hverdag.³² Å få kunnskap, forklaringer og delta med egne meninger forsterker barns følelse av kontroll, mestring og egenverd.³³ Barnet er den nærmeste til å kjenne sin situasjon og sine behov, selv om det kan ha vanskelig for å gi dekkende uttrykk for disse. Barnet kan likevel gi vesentlige opplysninger om seg selv til en som forstår barns måte å kommunisere på. Barnet har heller ikke den samme selvsensuren som foreldre har, siden foreldrene ofte er redde for hvordan opplysningene skal tolkes og benyttes av barnevernet. Barnet vil dermed kunne beskrive sin versjon av forholdene i hjemmet mer åpent enn foreldrene.³⁴

For å sikre at det overordnede hensyn til barnets beste blir ivaretatt på en tilfredsstillende måte kan man bl.a. studere barnets atferd og la dem ta aktivt del i avgjørelsen. Dette gjelder særlig i forhold til samværets omfang, om samvær skal foretas med tilsyn eller om samvær skal nektes. Siden barnets beste er det sentrale hensyn under skjønnsutøvelsen, er barnets uttalerett en av to retningslinjer for denne skjønnsutøvelsen. Den andre retningslinjen følger av barnevernloven § 4-1, 1.ledd, 1.pkt. og vil bli gjenstand for drøftelse i kapittel 7.

Barna det dreier seg om har ofte hatt en tøff oppvekst, for eksempel ved grov omsorgssvikt fra foreldrenes side. En overkjøring av barnet i forbindelse med fastsettelse av samvær kan bidra til å forverre en allerede vanskelig situasjon. Et samvær som blir påtvunget barnet mot uttrykkelige ønsker kan føles som et ytterligere overgrep og det er derfor viktig at barnet verken overses eller ekskluderes. Aktivisering og integrering av barnet i saksbehandlingen kan kanskje avdekke mer alvorlige forhold, som for eksempel overgrep fra foreldrenes side, da særlig mistanke om bruk av vold eller incest. Dette betyr at en tilfredsstillende ivaretagelse av uttaleretten også kan bidra til å sikre barns øvrige rettigheter etter barnekonvensjonen, for eksempel artikkel 19 nr.2 som omhandler barns rett til å beskyttes mot fysiske og psykiske overgrep.

6. Barnets rett til å uttale seg og bli hørt i samværssaker.

6.1. Innledning.

³¹ Trude Haugli 2000, s.401

³² Trude Haugli "2000, s.290

³³ Katrin Koch og Espen Walstad 2005, s.40 med henvisninger til Dunn og Deater-Decard 2001.

³⁴ Elisabeth Gording Stang 2007, s.115

I det følgende vil bestemmelsen i barnekonvensjonen og barnevernloven vedrørende barns uttalerett bli belyst. Bestemmelsene vil ses i forhold til hverandre for å vise eventuelle ulikheter og se på hvilken betydning dette får i praksis. Hovedtema vil være en analyse av konvensjonens artikkel 12 (1) og barnevernloven § 6-3, 1.ledd. Det vil fokuseres på ulike tolkningsspørsmål, herunder; hvem har rett til å uttale seg? Hvor gjelder denne retten? Medfører retten plikter og hvilke uttalelser skal tas i betraktning?

6.1.1. Forholdet mellom uttalerett og selvbestemmelsesrett.

En uttalerett er ikke synonym med barnelovens rett til selvbestemmelse. Det følger av barneloven § 33 at frem til myndighetsalder skal foreldrene gi barnet en *”... stendig større sjølvråderett...”* Dette innebærer at i den grad barnet er i stand til å ivareta egne interesser på en forsvarlig måte, bør det bestemme selv i forhold til små dagligdagse ting som for eksempel pålegg på maten og frisyre. Når det gjelder spørsmål av større betydning som for eksempel medisinske inngrep eller behandling, har barn over 16 år selvbestemmelsesrett jf. pasientrettighetsloven § 4-4.

Ulikheten mellom en selvbestemmelsesrett og en uttalerett går primært på sakstypen. Når det gjelder uttalerett er denne ofte knyttet til alvorlige spørsmål med stor betydning for barnets hverdag og fremtid, som for eksempel omsorgsovertakelse og samværsrett, mens selvbestemmelsesretten gjelder saker av mindre betydning som for eksempel økonomiske spørsmål og lignende.

6.1.2. Uttaleretten etter barnekonvensjonen og barnevernsloven.

Den norske oversettelsen av barnekonvensjonen artikkel 12 (1) lyder som følger:

”Partene skal garantere et barn som er i stand til å gjøre danne seg egne synspunkter, retten til fritt å gi uttrykk for disse synspunkter i alle forhold som vedrører barnet, og tillegge barnets synspunkter behørig vekt i samsvar med dets alder og modenhet”

Konvensjonen uttrykker et barneperspektiv, der barnet fremstår som et selvstendig individ med eget menneskeverd og egen mening. Uttaleretten er nedfelt i ulike norske bestemmelser, herunder lov om pasientrettigheter, lov om sosialtjenester, lov om opplæring, barnehageloven, barneloven og barnevernloven.

Det følger av barnevernloven § 6-3, 1.ledd:

”Et barn som er fylt 7 år, og yngre barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, skal informeres og gis anledning til å uttale seg før det tas avgjørelse i sak som berører han eller henne. Barnets mening skal tillegges vekt i samsvar med barnets alder og modenhet.”

Artikkel 12 (1) og § 6-3, 1.ledd har langt på vei sammenfallende ordlyd, ettersom norske lovgivere valgte å anvende terminologien i artikkel 12 (1) når § 6-3, 1.ledd ble endret.³⁵

³⁵ Mons Oppedal 2007, s.61

Det er imidlertid små språklige forskjeller i bestemmelsene. Den sentrale problemstillingen er hvorvidt forskjellene får betydning i rettsanvendelsen. Dette belyses i de kommende kapitler.

6.1.2.1. Hvor gjelder uttaleretten?

Artikkel 12 omtales ofte som konvensjonens demokratiregel, ettersom den gir barn og unge innflytelse og medbestemmelse *"... i alle forhold som vedrører barnet"*. Ordlyden i konvensjonen er videre formulert enn for eksempel barnelovens § 31, 1.ledd som avgrenser uttaleretten til å gjelde i *"personlege tilhøve"*. Siden konvensjonen gjelder i norsk lov, og har forrang i forhold til norske bestemmelser, vil denne forskjellen få liten praktisk betydning. Et problem som kan oppstå her er manglende kunnskap om menneskerettighetsloven som gir konvensjonen forrang, slik at barneverntjenesten kun tolker og anvender barneloven. Dette kan medføre at barnet får en innskrenket uttalerett i forhold til det som følger av konvensjonen.

Barnevernloven § 6-3, 1.ledd, 1.setning avgrenser uttaleretten til å gjelde i sak *"... som berører han eller henne..."* Dette er en utvidelse i forhold til slik bestemmelsen var formulert før inkorporasjonen: *"før det blir truffet vedtak om plassering i fosterhjem, institusjon eller om senere flytting"*. Det er først etter lovendringen det er rimelig klart at uttaleretten gjelder i forhold til samværsspørsmål.

Uttaleretten i barnekonvensjonens artikkel 12 (1) gjelder generelt, hvilket betyr at barnet er gitt en universell rett til å uttale seg i alle saker som angår det. Det betyr at barnet er gitt en rett til deltakelse innad i familien, i forvaltningen, domstolene, lokalsamfunnet, skole, institusjoner, barnehager og lignende.

6.1.2.2. Hvem har rett til å uttale seg?

Før inkorporeringen av barnekonvensjonen i norsk lov, gjaldt det i barnevernloven § 6-3, 1.ledd en ubetinget uttalerett for alle barn over 12 år. Uttaleretten var betinget av alder og modenhet for barn under 12 år.

Er det saksbehandlingsfeil ikke å høre barnet over aldersgrensen?

Det fremgår ordlyden av § 6-3, 1.ledd at barnet *"skal"* høres. En antitetisk tolkning tilsier at dersom barnet ikke høres, er det skjedd en feil. Bestemmelsens overskrift: *"barns rettigheter under saksbehandlingen"* peker i retning av at manglende høring av barnet er en saksbehandlingsfeil. Formålet med bestemmelsen er primært å øke barns rettssikkerhet under saksbehandlingen. På bakgrunn av dette må det anses rimelig klart at det vil være en saksbehandlingsfeil ikke å gi barn over aldersgrensen en ubetinget mulighet til å uttale seg. Konsekvensen av dette er at avgjørelsen oppheves, så fremt feilen *"... har virket bestemmende på vedtakets innhold."* jf. forvaltningsloven § 41.

Barnekonvensjonen artikkel 12 (1) har aldri operert med en aldersgrense, men derimot en uttalerett for alle barn, forutsatt at barnet er *"... i stand til å gjøre danne seg egne synspunkter..."*

Ordlyden i § 6-3, 1.ledd ble endret som følge av inkorporasjonen og sier at uttaleretten omfatter "*... barn som er fylt syv år, og yngre barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter...*" For barn over 7 år gjelder en ubetinget uttalerett, og den skjønnsmessige vurderingen gjelder for barn under 7 år.

Skjønnstemaet "*... i stand til å danne seg egne synspunkter...*" gir anvisning på en overveielse av barnets faktiske forutsetninger for å kunne danne en mening. Det åpnes ikke for å vurdere hvorvidt det er ønskelig å gi barnet anledning til å uttrykke sin mening. Det kan for eksempel være fordi det dreier seg om vanskelige saker, hvor det å uttale seg vil være en belastning for barnet, eller fordi det kan være vanskelig å avdekke barnets eventuelle mening. Det utslagsgivende er om barnet rent faktisk er i stand til å danne seg en mening.³⁶

Det neste spørsmålet er om barnet skal ha adgang til å uttale seg om andre omstendigheter enn saksforholdet, eller avskjæres uttaleretten så fremt barnet ikke er i stand til å danne seg egne synspunkter i den konkrete saken? Ordlyden åpner for at barn kan uttale seg om andre forhold enn det som er begrenset til selve saken. Dette henger også sammen med praktiseringen av et barneperspektiv. I det anliggende kan være vanskelig for barn å vite hva som er relevant informasjon. Skal saken tilpasses barns nivå, må det være rom for at barnet får uttale seg om hva det måtte ønske.

Det presiseres bl.a. i endringslovens forarbeider: "*... Det bør også, slik enkelte høringsinstanser har påpekt, ikke være slik at barnet må ha en mening om utfallet av en sak for å få uttalt seg. Det viktigste er at barnet får uttale seg om forhold det selv ønsker, og at samtalen tilrettelegges slik at barnet i minst mulig grad blir satt i lojalitetskonflikt i forhold til personer som står dem nær, for eksempel foreldre og fosterforeldre...*"³⁷

Departementets formål med å fastsette en 7 års grense, som et alternativ til å legge seg på samme linje som konvensjonen, var å sikre at flest mulig barn blir hørt. Det ble fastslått at barn under 7 år uansett får anledning til å uttale seg så fremt de er i "*... stand til å danne seg egne synspunkter...*". Denne formuleringen er den samme som i konvensjonsteksten, slik at barn under 7 år har samme rett til å uttale seg etter barnevernloven som etter barnekonvensjonen. Dersom barn er fylt 7 år, er retten styrket i forhold til konvensjonen, ved at norsk lov opererer med en ubetinget uttalerett.

Det ble det fremhevet av departementet i forbindelse med endring av aldersgrensen en risiko for utvikling av avvikende praksis ved de ulike barnevernkontorene. Å overlate til den enkelte barnevernspedagog sitt skjønn å avgjøre om et barn bør få uttale seg eller ikke, kan i verste fall medføre at barn som burde få uttale seg ikke får

³⁶ Mons Oppedal 2007, s.62-63.

³⁷ Ot.prp.nr.45 (2002-2003) s.33

det. Departementet mente at en ubetinget uttalerett for barn over 7 år ville minske risikoen sammenlignet med en ren skjønnsmessig bestemmelse, slik at forskjellsbehandling av barn over denne grensen ikke skulle forekomme.³⁸

Dersom argumentene mot en skjønnsmessig bestemmelse for barn over 7 år holder mål, vil det bety en undergraving av denne gruppens rettsstilling. Slik jeg ser det er det like stor sannsynlighet for utvikling av ulike praksis ved barnevernskontorene for barn under aldersgrensen, og det vil være opp til de enkelte barnevernsansattes skjønn om barn under 7 år får uttale seg, slik at det løper en risiko for at barn som bør få uttale seg ikke får det. For å hindre dette kan det kanskje argumenteres for en senking eller oppheving av aldersgrensen, eller en innføring av strengere rutiner for høring av barn.

Problemet er at det løper en risiko for at dagens grense fungerer som en absolutt grense på lik linje med den tidligere 12 års regelen. Det vil gjøre det vanskelig for yngre barn å fremme sine synspunkter. Selv om aldersgrensens hensikt var å sikre at alle barn over 7 år skulle bli hørt, kan en slik grense bidra til at barn under denne grensen ikke får ivaretatt rettighetene sine slik barnekonvensjonen fastslår. Denne problemstillingen drøftes ytterligere i kapittel 10.

6.1.1.3. Innebærer uttaleretten en plikt for barnet?

Det følger av barnevernloven § 6-3, 1.ledd, 1.setning, at barnet *”... skal informeres og gis anledning til å uttale seg ...”*

Ordlyden *”gis anledning”* viser at det ikke foreligger en plikt for barnet til å uttale seg. Forarbeidene til barnevernloven slår fast at det må *”tilrettelegges for at barnet kan gi uttrykk for sine synspunkter dersom barnet selv ønsker det”*³⁹ Forarbeidene fremhever viktigheten av at *”... barnet ikke føler seg presset til å uttale seg.”*⁴⁰

I artikkel 12 (1) står det at barnet *”... fritt ... ”* skal få gi uttrykk for sine synspunkter. Dette betyr at barnet verken må presses til å uttale seg eller til å la være å uttale seg. Barneverntjenesten må søke løsninger som unngår at barnet blir påvirket av foreldrenes synspunkter og setter barnet i vanskelige situasjoner. De kan for eksempel legge til rette for å snakke med barn i enerom, jf. barnevernloven § 4-3, 4.ledd, samt nekte innsyn for foreldrene i hva barnet har uttalt seg om, jf. forvaltningsloven § 19, 1.ledd, litra c.⁴¹

Det å vektlegge barnets mening er ikke ensbetydende med å ansvarliggjøre barnet for beslutningen som treffes. Det er viktig at barnet blir kjent med at det ikke er barnets syn som avgjør saken.⁴²

³⁸ Ot.prp.nr.45 (2002-2003) s.30-31

³⁹ Ot.prp.nr.29 (2002-2003) s.62

⁴⁰ Ot.prp.nr.45 (2002-2003) s.33

⁴¹ Mons Oppedal 2007, s.62

⁴² Elisabeth Gording Stang 2007, s.118

6.1.1.4. Nærmere om plikten til barnevernet.

Ordlyden i § 6-3, 1.ledd, 1.setning "... skal informeres ..." peker på en plikt for barnevernet til å sørge for at barnet blir gitt en mulighet til å uttale seg. Det skal ikke være opp til barnet å ta initiativ til dette.

Plikten til å legge forholdene til rette for barnet fremgår av konvensjonens artikkel 12 (2): *"For dette formål skal barnet særlig gis anledning til å bli hørt i enhver rettslig og administrativ saksbehandling som angår barnet, enten direkte gjennom en representant eller et egnet organ, på en måte som er i samsvar med saksbehandlingsreglene i nasjonal rett"*

I dette ligger en oppfordring til aktivt å tilrettelegge for at barnet får en mulighet til å ytre seg. Beslutningsprosedyrer må være tilpasset barnets deltakelse og barnevernet må ha kunnskap om hvordan man kommuniserer med barn. For at barn skal ha reell innflytelse er det dessuten en forutsetning at barn får god og tilrettelagt informasjon om ulike alternativer i forhold til samværsretten.

Plikten for barneverntjenesten til å legge forholdene til rette gjelder naturligvis for alle barn. Noen barn kan ha behov for ekstra bistand. Det kan eksempelvis være barn med funksjonshemninger, barn med språkvansker eller fremmedspråklige barn. En må legge til rette for at slike grupper får fremmet sine synspunkter, for eksempel ved hjelp av tolk eller lignende.

En av årsakene til at det er vanskelig å fastslå hva barnet mener er at barnet blir feilinformert fordi man ønsker å skåne barnet mot sakens realiteter. En konsekvens av dette er at barnet uttaler seg på feil grunnlag. Det kan i verste fall kan føre til at barnet uttaler noe annet enn det egentlig mener og ønsker. Koch og Walstad⁴³ har vist til en barnevernssak, nettopp for å illustrere denne problemstillingen.

"Lille Per på fem år, fikk vite at han skulle bo i fosterhjem fordi mamma var syk. Vel ett år senere kom det fram at han trodde mamma var på sykehus siden hun var syk. Dit ville han ikke fordi han ikke ville bli syk selv, og ville heller vente på at mamma skulle bli frisk snart. Derfor sa han nokså spontant at han ikke ville treffe mamma. Barneverntjenesten vurderte dette slik at barnet ikke hadde etablert en god tilknytning til moren. De trodde Per hadde hatt opplevelse med moren som gjorde han redd og avvisende til henne. Først når det gikk mange måneder uten at mamma ble frisk, begynte han å spørre og snakke om sin bekymring for moren og hennes sykdom. Alle de voksne visste at mor hadde et omfattende alkoholproblem, og synes det ville bli for vanskelig og belastende å forklare dette for gutten. Denne holdningen skapte mye usikkerhet og bekymring hos Per, førte til at samvær ikke kom i gang, og at mye arbeid måtte legges ned i å reetablere relasjonene mellom mor og sønn senere.

⁴³ Katrin Koch og Espen Walstad 2005, s.41

En slik situasjon kan også oppstå ved at foreldrene gir feil informasjon. Det viser hvor viktig det er å snakke i klartekst til barnet, slik at barnet forstår hva det dreier seg om. Når slik informasjon skal formidles må det anvendes et barneperspektiv. Å spare barnet for ubehagligheter vil ikke nødvendigvis være det beste for barnet.

Dersom barnet er under 15 år og ikke er involvert i en atferdssak, jf. § 6-3, 2. ledd, har ikke barnet partsrettigheter, og kan derfor ikke opptre som prosessuell aktør i saken. Disse barna har begrensede prosessuelle muligheter til å opptre på egenhånd utover det å uttale seg etter barnevernloven § 6-3, 1. ledd. Barnets interesser forutsettes ivarettatt av de voksne, herunder foreldrene og barneverntjenesten. En viss anledning for ytterligere påvirkning fra barnets side er gjennom ordningen med talsperson i henhold til barnevernloven § 7-4. Ordningen gjelder ikke i sakens tidlige faser, hvor barnevernet foretar utredning. Jeg går videre inn på dette.

Kjernepunktet er at foreldre og barnevern har en særlig plikt til å ivareta barnets begrensede prosessuelle rettigheter i form av retten til å uttale seg.⁴⁴

6.1.1.5. Hvilken vekt skal barnets uttalelser gis?

Forskjellen mellom barnevernloven og konvensjonen synliggjøres i vektspørsmålet. Barnets syn skal ikke bare innhentes, men det følger av ordlyden i artikkel 12 (1) at man skal *"tillegge barnets synspunkter behørig"*⁴⁵ vekt i samsvar med dets alder og modenhet".

Synonymt med begrepet "behørig" er nødvendig eller forsvarlig. Kjernen er at barnets uttalelse skal vektlegges med en viss tyngde. Når det gjelder barnevernloven § 6-3, 1. ledd skal uttalelsen *"tillegges vekt"*. Dette innebærer at barnevernloven begrenser vekten av barns uttalerett i forhold til konvensjonen. I juridisk teori påpekes det at ved å unnlate å bruke begrepet *"behørig"* i barnevernloven, fjernes vurderingstemaet om hva som er passende eller rimelig i forhold til alder og utvikling. Konsekvensen kan bli at det er lettere for barneverntjenesten å vise til at uttalelser er tillagt vekt i samsvar med loven, uten at uttalelsene nødvendigvis er vektlagt i særlig grad.⁴⁶

Artikkel 12 (1) går som nevnt foran andre norske bestemmelser ved motstrid og forskjellen har begrenset betydning rent juridisk, men konvensjonens forrang forutsetter kunnskap om menneskerettsloven.⁴⁷

Barnets alder er en sentral faktor i forhold til vekten av uttalelser. Andre faktorer er bl.a. hvor tungtveiende barnets oppfatning er. Det måles ut ifra hvor bastant meningen er kommet til uttrykk, om barnet har uttalt seg på bakgrunn av sakens faktiske opplysninger, om uttalelsene er entydige og upåvirket etc. Øvrige forhold av betydning er hva meningen går ut på, hvordan den er kommet til uttrykk og

⁴⁴ Mons Oppedal 2005, s. 65

⁴⁵ Oversatt fra det engelske ordet "due".

⁴⁶ Elisabeth Gording Stang 2007, s. 408

⁴⁷ Elisabeth Gording Stang 2007, s. 114

hvem den er kommet til uttrykk overfor, for eksempel dersom uttalelsen er kommet til uttrykk overfor en utenforstående vil den kanskje veie tyngre enn dersom den er kommet til uttrykk overfor foreldrene som barnet ofte føler stor lojalitet overfor.⁴⁸

6.2. Hvilken betydning får alternative kommunikasjonsmåter for uttaleretten?

En språklig forståelse av begrepet "*uttale*", tilsier at ordlyden omfatter det barnet uttrykkelig verbalt tilkjennegir.

Formålet med uttaleretten er at barnet skal få delta og bestemme i saken. Barn har rett til å uttale seg på egne premisser og forutsetninger. Det kan tale for at barnet bør få bruke andre måter å formidle sine synspunkter enn kun verbal formidling.

FNs barnekomité har uttrykt at:

*"... it also requires adults to show patience and creativity by adapting their expectations to a young child's interests, levels of understanding and preferred ways of communicating ..."*⁴⁹

Ordlyden "*... preferred ways of communicating ...*" forteller oss at man bør vise forståelse for barnets bruk av andre måter å kommunisere på.

Pasientrettighetsloven § 3-1 omhandler pasientens rett til medvirkning. Det fremgår av 1.ledd, 3.pkt: "*... Medvirkningens form skal tilpasses den enkeltes evne til å gi og motta informasjon ...*". I § 3-5 vedrørende informasjonens form fremgår det av 1.ledd: "*... Informasjonen skal være tilpasset mottakerens individuelle forutsetninger, som alder, modenhet, erfaring og kultur- og språkbakgrunn ...*"

Mindreårige faller inn under begrepet "pasient" og får derved del i de generelle pasientrettighetene. Dette innebærer at mindreårige, dvs. barn i alle aldersgrupper får informasjon slik at de har grunnlag for å utøve sin rett til medvirkning. Kjernepunktet er at informasjon og medvirkningen kan utøves på andre måter enn via vanlige kommunikasjonskanaler som tale og skrift, men på en måte som gjør at barnet har de beste forutsetninger for å utøve sin rett til medvirkning.⁵⁰ Det fremgår av lovens forarbeider⁵¹ at "*... bestemmelsen gjelder for alle pasienter, men de med særlige behov for tilpasset informasjon vil gjerne være barn, personer som har redusert eller manglende evne til å ivareta sine interesser...*". Her ser vi betydningen av barneperspektivet på andre rettsområder. Behovet for individuell tilpasset informasjon nødvendiggjør et barneperspektiv.

Barns språk er i utvikling, og de kommuniserer av den grunn ofte gjennom reaksjoner og kroppsspråk.

⁴⁸ Trude Haugli 2000, s. 291

⁴⁹ General Comment no.7(2005) "implementing child rights in early childhood" s.7

⁵⁰ Aslak Syse 2003, s. 210-211

⁵¹ Ot.prp.nr.12 (1998-1999) s.131

Hva som er barnets mening i den konkrete sak må derfor bero på en tolkning og en helhetlig forståelse av flere faktorer. I prosessen kan det være lurt om man treffer barnet flere ganger slik at man er sikker på at barnet har en klar oppfatning om hva saken dreier seg om. Dette er viktig for å gi barnet tid og mulighet til å kunne si, tegne eller på annen måte formidle hva det mener. I mange tilfeller vil deltakelse eller medvirkning i saken først være reell når det skjer over tid.

I Rt.2004 s. 1046 ble det særlig lagt vekt på den 7 år gamle jentens motvilje mot å besøke sine foreldre i vurderingen av om nektelse av samvær var til barnets beste. Når det gjaldt vektingen av uttalelsene uttrykker førstvoterende:

"Hvor stor vekt man bør legge på hennes motvilje mot samværene avhenger etter mitt syn hvor grunnfestet motviljen er og hva som reelt er årsaken til den."

Når høyesterett tar stilling til vekten av uttalelsene, tolker de dem i lys av barnets reaksjoner og foretar en utførlig gjennomgang av kroppsspråk og barnets atferd i forbindelse med tidligere samvær. Dommen viser bl.a. at barns reaksjoner blir vektlagt i stor grad, hvilket betyr at barns som ikke kan uttrykke sine synspunkt verbalt, likevel får ivaretatt sin rett til uttale i form av andre kommunikasjonsformer.

7. Uttalerettens betydning for barnets beste i samværsaker.

7.1. Innledning.

Det er som nevnt et uomtvistelig og overordnet prinsipp i lovgivningen at beslutninger som fattes, skal være til barnets beste.⁵² Hvordan prinsippet skal settes ut i live og blant annet legges til grunn for beslutninger, er derimot et innviklet spørsmål som krever godt faglig skjønn. Grunnleggende verdivurderinger og kompliserte avveininger blir særlig tydelige i forbindelse med spørsmål som bl.a. samværsrett etter omsorgsovertakelse.

Barnets beste viser hvilke hensyn som må vektlegges når loven tolkes og anvendes på konkrete tilfeller. Formålet med å vektlegge barnets beste, er å ivareta barnets interesser. Barnets interesser defineres i denne sammenhengen som *"hans eller hennes behov for den fysiske, mentale og følelsesmessige stimulans, og for den omsorg, det vern og de tiltak og praktiske ordninger som er nødvendige for at barnet skal kunne realisere sine utviklingsmuligheter på en god måte."*⁵³ For å sikre at barnets interesser blir tilstrekkelig ivaretatt, er uttaleretten helt sentral som moment i vurderingen.

7.1.1. Uttaleretten – et verktøy for å realisere barnets beste.

Hensynet til *"barnets beste"* er slått fast i barnekonvensjonen artikkel 3 (1). Den norske oversettelsen lyder:

"Ved alle handlinger som berører barn, enten de foretas av offentlige eller private velferdsorganisasjoner, domstoler, administrative myndigheter eller lovgivende organer, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn".

⁵² FNs konvensjon om barns rettigheter artikkel 3 (1) og Barnevernloven § 4-1.

⁵³ Elisabeth Gording Stang 2007, s.93 med henvisninger.

Hensynet til *barnets beste* er også et grunnprinsipp i saker etter barneloven § 48, 1.ledd og barnevernloven § 4-1, 1.ledd 1.setning. Barnevernloven § 4-1, 1.ledd 1.setning lyder: "*Ved anvendelse av bestemmelsene i dette kapittelet skal det legges avgjørende vekt på å finne tiltak som er til beste for barnet*".

At "*barnets beste*" skal være "*et grunnleggende hensyn*" innebærer at *barnets beste* alltid skal tas med i vurderinger, men er ikke nødvendigvis avgjørende. På denne måten innrømmes medlemsstatene stor grad av skjønn i spørsmål som berører barn. Konvensjonen legger opp til at det skal skje en avveining mellom barnets interesser og andre interesser, hvor hensynet til barnets beste skal være det avgjørende. Dette er slått fast i flere avgjørelser fra EMD.⁵⁴

Bestemmelsens generelle utforming, uten angivelse av særlige kriterier for hva som er barnets beste, har møtt kritikk, se særlig Sharon Detrick "*A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the child, the Hague 1999*"⁵⁵

Ordlyden i barnevernloven § 4-1, 1.setning er mer konkret utformet da den sier at "*det skal legges avgjørende vekt på tiltak som er til beste for barnet*"

Hvorvidt dette utgjør en realitetsforskjell i forhold til konvensjonens formulering, er usikkert. Dersom en ser hen til den engelske formuleringen "*primary consideration*" som betyr at barnets beste er hovedhensynet, er det likevel ingen tvil om at hensynet til barnets beste står i høysetet og må tillegges stor vekt.

En retningslinje for skjønnsutøvelsen fremgår av barnevernloven § 4-1, 2.setning: "*å gi barnet stabil og god voksenkontakt og kontinuitet i omsorgen*". Her har norske lovgivere imøtegått kritikken knyttet til konvensjonens generelle utforming og gitt rettsanvender et objektivt vurderingstema som knytter seg til barns generelle interesser om at de nevnte kriterier må foreligge for at "*barnets beste*" skal være oppfylt.

I tillegg til dette objektive vurderingstema ligger det implisitt et subjektivt element som nødvendigvis gjør en individuell og konkret vurdering av barnet.

Det blir ikke gitt en uttømmende liste, men det vises til normer som tillegges vekt ved barnets beste - vurderingen i samværsspørsmål. Det fremgår av forarbeidene til barnevernloven at "*... spørsmålet om samværsrett henger sammen med spørsmål om vedtakets varighet og hva som vil være målsetningen med vedtaket. I praksis vil det være disse forholdene som bestemmer samværsrettens omfang ...*".⁵⁶ Fylkesnemnda for sosiale saker har ved fastsettelse av samvær bl.a. vektlagt hvorvidt tilbakeføring ventes å finne sted innen rimelig tid eller om siktemålet med omsorgsovertakelsen er adopsjon.⁵⁷

⁵⁴ Se bl.a. dom 5.nov.2002 Yousef mot Nederland, appl.no.33711/96

⁵⁵ Norsk lovkommentar til FNs barnekonvensjon ved Njål Høstmelingen og Petter F. Willie.

⁵⁶ Ot.prp.nr.44 (1991-1992) s.52

⁵⁷ Se bl.a. FNV.2006-254-OSL og FNV.2005-128-HSF

Ettersom hensynet til barnets beste er en overordnet rettesnor i alle saker som vedrører barnet - både materielt og prosessuelt – er hensynet også av betydning for barnets uttalerett. Reglene om når barnet skal høres er prosessuelle. Det materielle aspektet er at barnets mening skal tas i betraktning samt hvilken vekt den skal tillegges. Den materielle siden er den interessante under behandlingen av barnets beste.⁵⁸

I forbindelse med behandling av barnevernlovens vilkår "*barnets beste*" understreker stortingskomiteen "... at barnets eget ønske i forbindelse med tiltak må tillegges stor vekt ved vurderingen av hvilke løsninger som skal velges..."⁵⁹

FNs barnekomité har også vektlagt betydningen av barnets uttalerett ved vurderingen av barnets beste: "*States parties are urged to make provisions for young children to be represented independently in all legal proceedings by someone who acts for the child's interests and for children to be heard in all cases where they are capable of expressing their opinions or preferences*"⁶⁰

I barnevernlovens etterarbeid uttaler barneombudet at "*Å ikke bli hørt og forstått i spørsmål som gjelder eget liv kan virke ødeleggende på barns utvikling. Å overse barns rett til å bli hørt er dermed i strid med barnets beste.*"⁶¹ Uttalelsene illustrerer barnekomiteens syn om viktigheten av barnets uttalerett.

Felles for konvensjonen og barnevernloven er at barnets uttalelser er et viktig bidrag ved realiseringen av hensynet til barnets beste.

I Rt.2006 s. 247 vedrørende omfanget av samvær etter barnevernloven § 4-19, 2.ledd, 1.setning, jf. § 4-1, ble barnet på 13 år gitt anledning til å uttale seg vedrørende samværsordningen jf. § 6-3, 1.ledd. Førstvoterende uttalte:

*"Det viktigste for A (mor) er kravet om at helgesamværene skal finne sted i hennes hjem. B (barnet på 13 år) har ved flere anledninger uttalt seg om dette spørsmålet, jf. barnevernloven § 6-3. Han har forståelig nok formulert seg ulikt om spørsmålet. Mitt hovedinntrykk er at B er ganske godt fornøyd med den nåværende samværsordningen, men at han kan tenke seg noen overnattingssamvær hjemme hos moren, om enn ikke så mange som lagmannsretten har fastsatt".*⁶²

I denne avgjørelsen ble barnet gitt anledning til å uttale seg. Det ble foretatt en helhetlig vurdering av barnets motstridende uttalelser, barnets modenhet og reaksjoner ut fra formålet om å ivareta barnets beste. Her ser vi sammenhengen mellom barnets beste og barnets uttalerett. Barnets synspunkt er et av flere momenter i vurderingen av barnets beste og i de tilfellene hvor barnets uttalelser ikke samsvarer med barnets beste,

⁵⁸ Kirsten Sandberg 2003, s.63

⁵⁹ Innst.O.nr.80 (1991-1992) s.13

⁶⁰ General Comment no.7 (2005) "Implementing Childs rights in early childhood" s.6

⁶¹ NOU 2000:12 s.91

⁶² Avsnitt 35

vektlegges andre forhold som kan bidra til å fastlegge hva som er barnets interesser og behov.

7.1.2. Kan uttaleretten tilsidesettes begrunnet i hensynet til barnets beste?

I tillegg til at barnekonvensjonens statuerer barnets beste som et grunnleggende hensyn, følger det av artikkel 3(2) *"Partene påtar seg å sikre barnet den beskyttelse og omsorg som er nødvendig for barnets trivsel, ..."*. Spørsmålet er om barnets uttalerett kan tilsidesettes dersom det er en belastning for barnet å uttale seg, i den grad det ikke samsvarer med barnets krav på beskyttelse og hensynet til barnets beste.

Dette spørsmålet ble bl.a. berørt i Rt.2004 s. 811, som gjaldt endring av samværsrett, jf. barneloven § 39, 2.ledd.2.pkt. Her kom høyesterett fremt til at det kunne være adgang til å unnlate å høre barn over aldersgrensen, dersom dette samsvarte med hensynet til barnets beste.

*"... I seg sjølv ville berre det å skulle ta standpunkt til om han burde eller måtte uttale seg, vere svært vanskeleg for C (gutt på 12 år). I denne vurderinga må det ha vekt at kravet er fremja i ein sterk konfliktsituasjon mellom foreldra, og der barna har vorte trekte sterkt inn. Han ville kunne bli utsett for eit press. Utan omsyn til det ville han kome i ei lojalitetskonflikt. Her kjem C sine problem inn med tyngde, og med det behovet for å verne han i ein slik situasjon ..."*⁶³

Høyesterett tilsidesetter uttaleretten og begrunner dette i hensynet til barnets beste. De vektlegger at barnet har krav på beskyttelse mot seg selv, for å unngå lojalitetskonflikt. Lucy Smith fremholder imidlertid at dommen svekker barns uttalerett. Smith mener dommens resultat er riktig, men at begrunnelsen strider med lovens ordlyd, forutsetningene i forarbeidene, tidligere teori og bestemmelsen i barnekonvensjonen artikkel 12 (1). Videre påpeker hun at det er *"klart at i de tilfelle hvor barnets mening er kommet fram, må denne meningen vurderes opp mot det som etter rettens mening vil være det beste for barnet. I denne vurderingen må barnets mening bli ilagt vekt, hvor stor vekt vil avhenge av de konkrete omstendigheter. I noen tilfelle vil retten komme til en annen løsning enn den barnet ønsker, med den begrunnelse at dette ikke vil være til barnets beste. Men i vårt tilfelle dreier det som om barnets rett til å gi uttrykk for sin mening"*.⁶⁴

Gunn-Mari Kjølberg og Sigrid Redse Johansen⁶⁵ argumenterer derimot for at dommen ikke svekker barns uttalerett. De uttaler: *"Det som fra lovgivers side er omtalt som en ubetinget uttalerett må etter Høyesteretts avgjørelse i særlige tilfeller undergis en realitetsprøvelse under henvisning til barnets beste"*. De hevder at høyesterett tar barnet på alvor ved å henvise til barnets beste i sin begrunnelse for at barnet ikke får anledning til å uttale seg.

⁶³ Avsnitt 49

⁶⁴ Lucy Smith "Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål" nr.3-4 2004, s.223

⁶⁵ Gunn-Mari Kjølberg og Sigrid Redse Johansen 2006, s.201-202.

Saken ble regulert av barneloven og ikke barnevernloven. Det kan kanskje argumenteres for en sterkere rett til å uttale seg i barnevernssaker enn i saker etter barneloven hvor det etter alt å dømme er to kompetente foreldre, mens det i saker etter barnevernloven er det offentlige på den ene side, og foreldre som ikke makter omsorgsrollen på den annen side.

Barn har muligens større behov for ytre seg i saker etter barnevernloven, siden dette er inngrep fra offentlige myndigheters side.

Det fremgår imidlertid av barneloven § 31, 2.ledd, 1.pkt og barnevernloven § 6-3, 1.ledd at barnet "*skal*" si sin mening. I barnekonvensjonen artikkel 12 (1) "*skal*" partene garantere barnet en uttalerett så fremt vilkårene er oppfylt. Ordlyden trekker tungt i retning av at uttaleretten ikke kan tilsidesettes. Videre er barneloven § 31, 1. ledd klar med hensyn til barns uttalerett. Barn har rett til å uttale seg om "*personlige tilhøve*". Barnekonvensjonen slår fast at barnet har rett til å uttale seg i "*alle forhold som vedrører barnet*". Den fastslår at "*barn som er i stand til å gjøre danne seg egne synspunkter*" skal få rett til å uttale seg, uavhengig av hvilket rettsområde det befinner seg på.

Slik jeg ser det kan det stilles spørsmålstegn ved Høyesterett sin rettskildebruk når ordlyden i både konvensjonen og lovtekstene er så klare og tungtveiende. Videre følger det av forarbeidene til endringsloven at "*... barns rett til å bli hørt særlig må styrkes i barnefordelingssaker, hvor barnet beste har en tendens til å forsvinne helt...*"⁶⁶ Etter mitt syn burde ordlyden og forarbeidene vært vektlagt i større grad enn det som var tilfelle i denne saken.

Det kan tenkes at Høyesterett heller burde tilrettelagt for å unngå lojalitetskonflikt fremfor å tilsidesette uttaleretten. Hvorvidt barnets uttalelser faktisk var barnets egne meninger i samsvar med barnets interesser, tatt i betraktning det faktum at faren la sterkt press på, og forsøkte å påvirke gutten, burde etter mitt syn vært gjenstand for drøftelse.

I Unicefs håndbok til barnekonvensjonen er det bl.a. slått fast: "*... States cannot quote the best interests principle to avoid fulfilling their obligation under article 12*". Dette viser at uttaleretten i artikkel 12 ikke kan tilsidesettes begrunnet i barnets beste i artikkel 3 (1).

Spørsmålet er videre om det samsvarer med praksis etter EMD å tilsidesette uttaleretten med hensyn til barnets beste. Barnekonvensjonen åpner som tidligere nevnt, ikke for individklage. Ved avgjørelser om retten til familieliv i EMK artikkel 8 er krenket, har EMD trukket inn barnekonvensjonen som et tolkningsmoment, herunder betydningen av høring av små barn i forhold til kravet om at saken skal være tilstrekkelig opplyst. I saken Sahin mot Tyskland⁶⁷ vedrørende samværsrett mellom far og datter på 5 år fremgår det av avsnitt 73:

⁶⁶ Innst.O.nr.92 (2002-2003) s.6

⁶⁷ Dom 8.7.2003 (Storkammer), Sahin mot Tyskland, appl.no.30943/96

“... It would be going too far to say that domestic courts are always required to hear a child in court on the issue of access to a parent not having custody, but this issue depends on the specific circumstances of each case, having due regard to the age and maturity of the child concerned...”

Det må her presiseres at kammer kom til motsatt resultat og dommen i storkammer ble avsagt under dissens 12-5. Mindretallet støttet Kammerets syn som konstaterte brudd på EMK artikkel 8, jf. artikkel 6 ved at jenta på 5 år ikke var blitt hørt. Storkammerets uttalelser står i kontrast til ordlyden i barnekonvensjonens artikkel 12 (2) som sier at barnet skal gis anledning til å bli hørt uansett, så fremt det er i stand til *”å gjøre danne seg egne synspunkter”*. I følge artikkel 12 (1) skal alder og modenhet kun inngå i vurderingen om hvilken vekt uttalelsene skal ha, ikke i spørsmålet om barnet skal få uttale seg eller ei.⁶⁸ Dette sammenholdt med at storkammer ikke eksplisitt drøftet barnekonvensjonens bestemmelse vedrørende uttaleretten, kan trekke i retning av at dommen ikke bør gis særlig vekt i spørsmålet om uttaleretten kan tilsidesettes begrunnet i hensynet til barnets beste.

I Kutzner mot Tyskland⁶⁹ rettet EMD derimot kritikk mot nasjonale domstoler for ikke å ha hørt barna på henholdsvis 5 og 6 år i spørsmål om omsorgsovertakelse og plassering i fosterhjem. Dette fremgår i avsnitt 77, siste setning: *“... In addition, the children themselves have at no stage been heard by the judges ...”*.

Barna var forsinket i sin intellektuelle utvikling på grunn av understimulering. Det ble antatt at barnas mentale alder lå rundt 4–5 år. Dette var ikke gjenstand for diskusjon i dommen og EMD mente likevel at de burde blitt hørt. Dommen var enstemmig og tillegges derfor en sterkere rettskildemessig vekt, enn Sahin-dommen. Dette viser at EMD vektlegger barns uttalelser i høy grad, noe som tilsier at norske rettsanvendere må være tilbakeholden med å tilsidesette uttaleretten.

Utfordringen ved praktiseringen av uttaleretten etter norsk lov ligger primært i å treffe et korrekt valg mellom barnets rett til beskyttelse og dets rett til uttale, og da særlig for barn med lav alder.

8. Ethiske dilemma knyttet til barn og unges uttalerett i samværssaker.

8.1. Innledning.

Iblant pekes det på at uttaleretten kommer i konflikt med barnevernets profesjonalitet og skjønnsutøvelse.⁷⁰ Som nevnt ovenfor kan lojalitetskonflikt vanskeliggjøre barnevernets korrekte valg mellom barnets rett på beskyttelse og barnets rett til uttale. Barns lojalitet overfor foreldre kan også vanskeliggjøre det å klarlegge barnets behov og synspunkt. Videre kan avmakt og autoritetsfrykt føre til at barnet ikke bruker sin stemme. Et annet problem er at uttaleretten kan medføre et skinn av rett, slik at den ikke innebærer realitet for barna siden uttaleretten uansett kan overprøves. Konsekvensen av dette er i verste fall at barnet

⁶⁸ Elisabeth Gording Stang 2007, s.115

⁶⁹ Dom 26.2.2002, Kutzner mot Tyskland, appl.no.46544/99

⁷⁰ Sissel Seim og Tor Slettebø 2007, s. 38-39

ikke benytter uttaleretten slik at viktige opplysninger ikke blir tatt i betraktning og barnet sitter igjen med en negativ følelse av å bli tilsidesatt.

8.1.1. Særlige utfordringer knyttet til samtaler med barn.

Dersom faktiske forhold er klarlagt på en slik måte at barnet forstår sakens faktum, vil de som regel ha rett utgangspunkt for å kunne uttale seg. Det er ikke alltid dette er tilstrekkelig for at barnet skal kunne uttale seg på de rette premissene. Barnet har vanligvis en sterk avhengighet til voksne omsorgspersoner og det medfører ofte en særlig lojalitet og tilpasning i forhold til foreldrenes ønsker og behov. Dette er vanligvis uttrykk for tillit og en gjensidig god emosjonell relasjon.⁷¹

Noen ganger er dette lojalitet på feil premisser hvor det for eksempel foreligger påvirkning fra voksne ved at det spilles på barns samvittighet og lojalitet. Dette fører til at lojaliteten blir en belastning for barnet og bidrar til at uttaleretten undergraves. Når barnet gir uttrykk for synspunkter som ikke er dets egne er det essensielt at barnet undersøkes nærmere ved en grundig utredning av atferd og reaksjoner, slik at barnets egentlige vilje og interesser er det som legges til grunn.

Dersom barnet lever i en intens lojalitetskonflikt mellom foreldrene og får dette forsterket ved å uttale seg, kan uttaleretten komme på kollisjonskurs med barnets beste. I så fall må barnets mening prinsipalt søkes klarlagt på en måte som er forenlig med hensynet til barnets beste, hensett til situasjon, alder og utvikling. Hensynet til barnets beste kan få betydning for hvem som skal snakke med barnet, på hvilken måte, på hvilket sted og i hvilken sammenheng. Å klarlegge barnets mening uten at det oppstår en lojalitetskonflikt, vil være i tråd med hensynet til barnets beste.

Som tidligere nevnt vil samtaler med barnet uten foreldres nærvær bidra til at uttaleretten ikke kommer i konflikt med hensynet til barnets beste. Det er uansett viktig at barnet blir respektert selv om det kanskje har uttalt seg på feil premisser eller har et syn som ikke er forenlig med barnets beste. Barnet må få dette formidlet på en forståelig måte både forut og etter at vedtaket er fattet.

Det bør være mulig å gi barnet anledning til å fremme synspunkter uten at det skal føle press eller uberettiget lojalitet overfor foreldrene men det forutsetter høy kompetanse i det å samtale med barn.

Økt forutberegnelighet i form av velbegrunnede vedtak fra barnevernets side kan medføre at barn benytter seg av uttaleretten i større grad. Siden barnets beste er det overordnede hensyn, bør en unnlattelse av å vektlegge barnets uttalelse ha en fornuftig begrunnelse om at dette ikke samsvarer med barnets beste.

Det er viktig at barnet får dette formidlet på en forståelig måte. Dette gjelder også dersom barnets uttalelser kommer på kollisjonskurs med barnevernets profesjonalitet og skjønnsutøvelse. Dersom barnets uttalelser ikke samsvarer med det barnevernet har kommet til etter en profesjonell skjønnsvurdering, bør dette forklares og begrunnes på en

⁷¹ Katrin Koch og Espen Walstad 2005, s.42

fornuftig og logisk måte, slik at barnet forstår det. Anvendelse av barneperspektiv kan bidra til å forebygge misforståelser, avmakt og konflikter. Dette samsvarer med John Eekelaar⁷² sitt syn om at barnets uttalerett forutsetter kompetanse fra de som skal høre og vurdere barnets eventuelle ønsker.

Han uttaler bl.a.: *“...Social realization requires knowledge and prediction of behavior of other social actors and also that of the child and therefore comprises primarily cognitive ability...”*

Dette viser at uttalerettens største utfordring ligger i selve gjennomføringen. Dersom uttaleretten praktiseres på en slik måte at barn og unge ikke kommer i etiske dilemma ved å uttale seg, vil formålet og hensynene bak bestemmelsen best ivaretas. Dette er en utfordring for de voksne og offentlige myndigheter. Det er de som har det overordnede ansvar for at barna skal få det de har krav på. Dersom det oppstår etiske dilemma som resulterer i at uttaleretten ikke benyttes, er antakelig ikke forholdene blitt lagt tilfredsstillende til rette slik barnet kan benytte seg av den.

9. Hvordan forholder uttaleretten i samværssaker seg i praksis?

9.1. Norsk rettspraksis.

Fra 2003 og frem til i dag har jeg kun funnet 5 høyesterettsavgjørelser som behandler barns uttalerett i samværssaker etter barnevernloven.⁷³ Behandlingen av samvær er viet liten plass i forhold til øvrige spørsmål. I 4 av 5 avgjørelser er barnet gitt anledning til å uttale seg og i 3 av 5 avgjørelser blir barnets syn vektlagt.

I Rt.2006 s.1672 fremgår det at barnet på 9 år ble gitt anledning til å uttale seg etter barnevernloven § 6-3, 1.ledd i forbindelse med spørsmålet om tilbakeføring av omsorg. I forhold til samværsspørsmålet fremgår det ikke av premissene hvorvidt barnet ble gitt anledning til å uttale seg eller ei. Høyesterett foretar en objektiv vurdering av barnets beste og er forholdsvis forsiktig med å overprøve fylkesnemndas vedtak. Barnets beste er rettsanvendelsesskjønn – og domstolene har derfor adgang til å overprøve dette.⁷⁴ Ettersom det ofte tar tid før saken behandles i høyesterett, er det anledning til å utrede saken ytterligere, herunder bl.a. å samtale med barna.

Dersom høyesterett hadde begrunnet hvorfor barnets uttalelser uteble i samværsspørsmålet, ville det skapt større forutberegnlighet og trygghet i forhold til senere avgjørelser og vedtak som omhandler barnets beste. Mitt inntrykk er at høyesterett ikke konsekvent legger forholdene til rette for barns rett til å uttale seg i samværsspørsmål.

Et spørsmål som kan stilles i denne sammenheng er om en drøftelse vedrørende barns uttalerett i forhold til andre spørsmål - for eksempel omsorgsovertakelse - kan legges til grunn for spørsmålet om samvær. Iblant drøfter høyesterett barnets uttalelser og reaksjoner i forhold til selve omsorgsovertakelsesspørsmålet, men utelater å høre barnet i

⁷² John Eekelaar 1992, s.55

⁷³ Rt.2003 s.425, Rt.2004 s.1064, Rt.2005 s.624, Rt.2006 s.246 og Rt.2006 s.1672

⁷⁴ Mer om rettsanvendelsesskjønn, se Torstein Eckhoff og Eivind Smith 2003, s.337 flg.

forhold til samværsspørsmålet. Dette er bl.a. tilfelle i den ovennevnte sak. Barnet blir gitt anledning til å uttale seg vedrørende omsorgsovertakelse. Det foretas en grundig analyse av barnets reaksjoner og ytre beskrivelse, samt barnets emosjonelle relasjoner til foreldrene sine.

Dette er opplysninger som er av viktighet i forhold til samværsspørsmålet, men det at barnet uttaler seg vedrørende omsorgsovertakelsen er ikke det samme som å uttale seg i forhold til samværsordningen og det må antas at barnet kan ha ulike oppfatninger av disse spørsmålene.

Barnets reaksjoner, ytre beskrivelser og barnets emosjonelle relasjoner til sine foreldre, er momenter som vil være av betydning i forhold til samværsspørsmålet, men uttaleretten gjelder også isolert sett for samværsspørsmålet, jf. ordlyden i barnevernloven § 6-3, 1.ledd "*sak som berører han eller henne*", til tross for at det fremgår tidligere i avgjørelsen om barnet er gitt anledning til å uttale seg i forhold til andre spørsmål.

9.2. Forvaltningspraksis.

9.2.1. Innledning.

Siden barns rett til å uttale seg i samværsspørsmål har vært realitetsbehandlet i få høyesterettssaker etter inkorporasjonen av barnekonvensjonen er det naturlig å ta en gjennomgang av forvaltningspraksis siden dette utgjør hovedtyngden av praksis når det gjelder barns uttalerett i samværsspørsmål. I det følgende vil jeg forsøke å trekke ut tendenser av 47 vedtak vedrørende samvær etter omsorgsovertakelse, fattet av fylkesnemnda for sosiale saker.

9.2.1.1. Fylkesnemnda for sosiale saker.

På lik linje med høyesterettsavgjørelsene er samværsspørsmålet gitt liten plass i forhold til øvrige spørsmål i vedtakene.

Trude Haugli presenterer en tilsvarende gjennomgang i sin doktoravhandling fra 1998 (Ny utg.2000). Haugli påpeker at samværsspørsmålet er viet liten plass, samt at fylkesnemnda er lite prinsipielle i sine vedtak. Dette er også tilfelle for den gjennomgangen jeg har foretatt.

Ut i fra en sammenligning av min gjennomgang av saker fra 2003-2007 og Haugli sin gjennomgang av saker fra 1993, ser det ikke ut til at samværsspørsmålet er gitt mer oppmerksomhet i dag, enda barn siden 1993 har fått flere og sterkere rettigheter, bl.a. i forbindelse med inkorporeringen av barnekonvensjonen.

Av til sammen 45 vedtak var det kun 6 vedtak⁷⁵ hvor barnevernloven § 6-3, 1.ledd eksplisitt ble nevnt og drøftet. Barnet var sett i 15⁷⁶ av 45 saker. Med "*sett*" mener

⁷⁵ FNV.2006-599-OSL, FNV.2006-168-MRO, FNV.2005-128-HSF, FNV.2004-182-BUS, FNV.2004-218-HSF, FNV.2003-103-NOR

jeg ytre beskrivelser av atferd, reaksjoner, kroppsspråk og lignende, som for eksempel i FNV.2005-128-HSF, hvor det fremgår at *"Det yngste barnet hadde vist særlige negative reaksjoner i forbindelse med samvær"*.

I 14⁷⁷ av 45 saker ble barnet hørt. Med det mener jeg en beskrivelse av barnets uttalelser. I vurderingen av samværsspørsmålet ble det i alle avgjørelsene tatt utgangspunkt i barnevernloven § 4-19, 1. ledd og videre henvist til lovens § 4-1, 1. ledd, 1. setning om at vedtaket måtte samsvare med *"barnets beste"*.

Barnets synspunkt og reaksjoner i samværsspørsmålene ble i noen av vedtakene tatt med som et moment i vurderingen av barnets beste, tiltross for at bestemmelsen i barnevernloven § 6-3, 1. ledd ikke eksplisitt ble nevnt.

I noen av vedtakene fremstår det som ganske uklart hva vurderingstemaet er og hva det legges avgjørende vekt på. Tendensen er at et voksent perspektiv legges til grunn, samt en objektiv vurdering av sakens konkrete omstendigheter. Foreldrenes synspunkt legges oftere til grunn enn barnas, eksempelvis i FNV.2007-4-TRO, fremgår det ikke hvorvidt barnet på 15 år er gitt anledning til å uttale seg, men det følger bl.a. av vedtaket at *"... Barneverntjenesten gis rett til å bestemme tid og sted for samværene etter å ha hørt Mor..."*

Det er vanskelig å fastslå hvorfor et bestemt alternativ er valgt fremfor andre og vedtakene bærer preg av vilkårlighet. I FNV.2007-5-OPP fremgår det av vedtaket at *"... Fylkesnemnda går ut fra at det vil være viktig for B (barnet) å ha kontakt med mor, ..."* uten en nærmere beskrivelse av barnets reaksjoner eller synspunkt.

Konklusjonen kommer ikke alltid som en naturlig følge av premissene og i de sakene barnet har uttalt seg er det ikke alltid begrunnet hvorfor uttalelsen ikke vektlegges. I FNV.2006-452-OSL blir det vedtatt ett samvær i måneden på fire timer, uten at det fremgår om barnet har fått mulighet til å uttale seg om dette spørsmålet. I drøftelsen om omsorgsovertakelsen har barnet uttrykket at det savner moren og ønsker å bo hos henne, uten at uttalelsene vektlegges. Siden barnet hadde klare synspunkt vedrørende omsorgsovertakelsen, er det naturlig at barnet også ville hatt en formening vedrørende samværsordningen.

Flere undersøkelser i norsk og nordisk barnevernspraksis viser at barna i mange tilfeller ikke blir hørt.⁷⁸

⁷⁶ FNV.2007-129-OST, FNV.2007-44-OPP, FNV.2006-599-OSL, FNV.2006-116-TEL, FNV.2006-168-MRO, FNV.2006-230-BUS, FNV.2006-78-TRO, FNV.2006-110-TRL, FNV.2005-128-HSF, FNV.2005-7-AGD, FNV.2004-102-ROG, FNV.2004-127-HSF, FNV.2004-172-ROG, FNV.2004-182-BUS, FNV.2004-218-HSF,

⁷⁷ FNV.2007-129-OST, FNV.2007-42-TRO, FNV.2007-44-OPP, FNV.2006-599-OSL, FNV.2006-116-TEL, FNV.2006-168-MRO, FNV.2006-78-TRO, FNV.2005-128-HSF, FNV.2005-7-AGD, FNV.2004-67-TRL, FNV.2004-102-ROG, FNV.2004-127-HSF, FNV.2004-182-BUS,

⁷⁸ Se Elisabeth Gording Stangs henvisning i Kritisk Juss 2007(33)nr.1-2 s.48

9.3. Hva er årsaken til barns fraværende uttalelser og manglende vektlegging av barns uttalelser i samværssaker?

Et av problemene kan være at det legges for stor vekt på foreldrenes forhold, noe som kan bidra til å overskygge barnet i saken. Det kan være vanskelig å nå frem til barnet dersom det oppfattes som innesluttet, reservert og lite tillitsfull når det gjelder kontakt med voksne. Dette kan ha sin bakgrunn i dårlig oppvekst og manglende omsorg i oppveksten. Andre årsaker kan være at man ser på barnet som barnslig, umodent og underutviklet og derfor avstår fra å la det uttale seg i saken. Man kan også ha en feilaktig oppfatning av at barnet ikke kommer til å forstå hva saken dreier seg om og derfor ekskluderer barnet både når det gjelder informasjon og anledning til å uttale seg. Her vil det være viktig å tilegne seg et barneperspektiv slik at saken fremstilles for barnet på en slik måte at barnet forstår saksforholdet og dermed kan ha anledning til å uttale seg, uavhengig av modenhet. Videre kan det være et ønske om å beskytte barnet mot videre eksponering i saken, ettersom barneverntjenesten mener det ikke vil være bra for barnet å bli informert eller å få uttale seg i saken.

10. Avslutning.

10.1. Oppsummering.

I et historisk perspektiv har barns rettigheter og barnets uttalerett fått en sterkere posisjon både internasjonalt og nasjonalt de siste årene. Inkorporeringen av barnekonvensjonen har ført til at barn har fått en sterkere stilling i norsk rett, med økt fokus på barnets menneskeverd og barnet som selvstendig individ med egne rettigheter og plikter. Mitt inntrykk er at barnet har en styrket rettsstilling nå sammenlignet med noen år tilbake. Men når det gjelder å høre barnet i spørsmål knyttet til samvær etter omsorgsovertakelse er barnets rettssikkerhet foreløpig ikke tilfredsstillende ivaretatt.

Slik jeg oppfatter det, knyttes dette dels til lovens utforming og dels til praktiseringen og kompetansen rundt barnets uttalerett, herunder ivaretagelsen av et barneperspektiv. Konvensjonen har forrang slik at juridisk sett er barnets rettigheter tilstrekkelig ivaretatt. Manglende kunnskap om menneskerettsloven som gir konvensjonen forrang, kan føre til at bl.a. barnevernloven tolkes uavhengig av konvensjonen. Det kan føre til en innskrenking av barns rettigheter ettersom barnevernloven er noe mer rigid og passivt formulert enn konvensjonen. Rent retts tekniske hensyn tilsier at samme ordlyd burde vært brukt i barnevernloven som i konvensjonsteksten. Mitt inntrykk er at problemet knytter seg i stor grad til praktiseringen av uttaleretten, men hadde barnevernloven hatt samme ordlyd som konvensjonsteksten kan det tenkes at uttaleretten hadde vært bedre ivaretatt.

I det følgende diskuteres hvorvidt barns rettssikkerhet er tilstrekkelig ivaretatt når det gjelder uttaleretten i samværssaker, og hvilke eventuelle tiltak som bør iverksettes for å bedre rettstilstanden.

10.2. Rettspolitiske betraktninger.

10.2.1. Er barns rettssikkerhet når det gjelder uttaleretten tilstrekkelig ivaretatt?

For at barns rettssikkerhet skal ivaretas må de lovfestede garantier gjennomføres i praksis. Spørsmålet er om implementeringen av barnekonvensjonen har vært vellykket, slik at barns rettssikkerhet på uttalerettens område er tilstrekkelig ivaretatt.

Min oppfatning er at inkonsekvens i rettsanvendelsen er fremtredende. Dette viser seg bl.a. ved at det tas utgangspunkt i at vedtaket skal være til barnets beste, men unnlater og høre barnets syn. Det gjelder særlig ved vedtak fattet av fylkesnemnda for sosiale saker. Selv om vedtakene fremstår som svakt begrunnet, er det ikke dermed sagt at konklusjonen er uriktig eller dårlig, men muligheten for å kontrollere eller etterprøve motivasjonen for konklusjonen er svært begrenset. Dette kan sies å stride med EMK sitt krav til å kontrollere at inngrepet er nødvendig i et demokratisk samfunn jf. artikkel 8 (2). En konsekvent begrunnelse i selve vedtaket ville kunne bidra til økt forutberegnlighet.

Slik jeg har forstått det, eksisterer ingen fast rutine for at barnet får mulighet til å uttale seg. Det fremgår ikke eksplisitt av de avgjørelser og vedtak jeg har gransket. Paradokset er at hensynet til barnets beste som regel alltid danner utgangspunktet for vurderingen av samværsspørsmålet, og i de fleste tilfeller er barnevernloven § 4-1 om hensynet til barnets beste det rettslige utgangspunktet i denne drøftelsen. Dette er et paradoks fordi barnets uttalerett er et viktig bidrag for å kunne ivareta barnets beste. Fravær av barnets uttalerett i drøftelsen om samværsspørsmålet vanskeliggjør etter mitt skjønn ivaretagelse av barnets beste.

Et annet problem er at barnet faktisk ikke kommer til orde på grunn av manglende og dårlig kompetanse fra de som står ansvarlige for å lytte til barnet. Dårlig tilrettelegging av situasjonen og informasjon kan føre til at foreldrenes tilstand og synspunkter overskygger barnas ytringer, både eksplisitte og implisitte. Barnevernsbarn er ofte sårbare og lite kompetente til å ivareta egne rettigheter og behov. Det er derfor i større grad viktig at det offentlige apparatet sørger for at barns rettigheter blir ivaretatt på en tilfredsstillende måte.

10.2.2. Hvordan bør uttaleretten styrkes?

Det er viktig å kartlegge barnets ønsker og reaksjoner for å ivareta barnets beste. Dette krever bl.a. barnefaglig kompetanse. Det bør derfor satses ytterligere på økt kunnskap innenfor barns rettigheter og behov, kompetanseoppbygning og metodeutvikling.

Et ytterligere bidrag til å styrke barns rettssikkerhet ville være å innføre en fast rutine for samtale med barn, slik at barnet konsekvent får anledning til å fremme sine synspunkter. Dette forutsetter en bedre tilrettelegging av informasjonen, samt kompetanseheving når det gjelder å samtale med barnet.

Ofte vil nok vurderingene vedrørende samværsspørsmålene dømmes ut fra de anerkjente kompetanseforskjellene som er mellom partene. Barnevernets fagfolk antas å vite mer om barneomsorg enn foreldrene, men det er ofte foreldrenes syn som tas i

betraktning ved fastsettelse av samvær. Barnet på sin side betraktes ofte som det minst kompetente. Allerede i Innst.O.nr.92(2002-03) s.6 ble det påpekt av departementet at det ville være viktig å utarbeide retningslinjer for praktiseringen av uttaleretten og da at det burde vurderes om det var behov for kompetanseheving på området, bl.a. i form av utvikling av modeller for høring av små barn, for å oppnå ønsket effekt av bestemmelsen.

Komiteens mindretall mente at dommere og advokater burde få bedre opplæring i kunnskap om barn og i hvordan barnets beste kan ivaretas. Dette gjelder også i overgrepssaker, der mangel på kunnskap om høring av barnet kan føre til at viktig informasjon ikke kommer frem på et tidlig stadium i saken.

En opphevelse av aldersgrensen kan bidra til bedre rettsikkerhet for yngre barn, men det forutsetter god kompetanse innenfor høringsmetoder av små barn. Et problem som da kan oppstå er at færre barn blir hørt, dersom man legger avgjørende vekt på modenhet. Dette kan unngås ved at man sammen med barnets uttalelser vektlegger øvrige faktorer som reaksjoner, kroppsspråk og andre kommunikasjonsmåter. Det viktige er at alle barn blir gitt muligheten til å komme med uttalelser uansett alder og modenhet.

Jeg viser her til politiets nye metoder for avhøring av små barn i forbindelser med straffbare overtredelser, utarbeidet i samarbeid med forskerne Kari Gamst og Åse Langballe. De fremhever viktigheten av kommunikasjon og bruk av barneperspektiv, samt at de påpeker at barn helt ned i tre års alder kan gi gode forklaringer av egne erfaringer og synspunkter i saken, forutsatt at den personen som taler med barnet har gode intervjuferdigheter.⁷⁹

Barnevernet skal være et hjelpeapparat. For å unngå at det glir over i et maktapparat er det essensielt at barnet selv kan bidra til å påvirke avgjørelser som vedkommer eget liv.

10.2.2.1. **Bør det åpnes for en ubetinget uttalerett for barn under syv år?**

I forbindelse med inkorporering av barnekonvensjonen ble det drøftet hvorvidt uttaleretten skulle være betinget av alder eller ei. Komiteens mindretall uttrykte skepsis rundt det å sette kriterier for når barn skulle ha rett til informasjon og bli hørt i saker som angår dem. De argumenterte for at alle barn burde ha denne rettigheten og at barnekonvensjonen stiller krav som Norge best oppfyller ved ikke å sette en aldersgrense.⁸⁰

Det er et tankekors at uttalerett for barn under 7 år forutsetter en individuell vurdering av hvorvidt det er i stand til å danne egne synspunkt, siden barnet anses å ha tilstrekkelig modenhet til å begynne på skolen det året det fyller 6 år.

I barnehageloven⁸¹ § 3, 1.ledd, fremgår det: "... at barn har rett til å gi uttrykk for sitt syn på barnehagens daglige virksomhet...". Loven har ingen aldersgrense, men barn

⁷⁹ Se Gamst, K. T. & Langballe 2004

⁸⁰ Innst.O.nr.92(2002-03) s.5

⁸¹ Lov om barnehager 17.6.2005 nr.64

som går i barnehage er vanligvis mellom 0 og 5 år. Det betyr at alle barn før skolealder har rett til å uttrykke seg i slike spørsmål, uavhengig av om barnet fra et voksent synspunkt mangler modenhet.

Viktigheten av å inkludere barn på et tidlig stadium i livet ble fremhevet av FNs barnekomité i General Comment no.7.2005 *"Implementing child's rights in early childhood"* s. 7:

"... As holders of rights, even the youngest children are entitled to express their views (...) They make choices and communicate their feelings, ideas and wishes in numerous ways, long before they are able to communicate through the conventions of spoken or written language"

Elisabeth Gording Stang argumenterer for en 4-års grense i sin avhandling, bl.a. på bakgrunn av de nevnte argumenter. Hun stiller også spørsmålstegn til hvordan man finner ut om et barn under 7 år er i stand til å danne seg egne synspunkt uten å høre barnet først.⁸²

Ved å senke grensen til 4 år vil rettssikkerheten for barn over 4 øke, men man sitter uansett igjen med problemet at barn under 4 ikke får den samme rett. Dette forutsetter i så fall strenge saksbehandlingsprosedyrer hvor yngre barn blir gjenstand for en skjønnsmessig vurdering. Etter mitt syn bør aldersgrensen oppheves for best å styrke alle barns rettssikkerhet, slik at barn gis en ubetinget anledning til å uttrykke seg på den måten det ønsker og har forutsetninger for å kommunisere på. Dette vil gi et enda bedre vern enn det konvensjonen gir i dag, og vil uansett best samsvare med konvensjonen formål og verdigrunnlag. Her må det presiseres at vektleggingen av det barn sier vil måtte variere med modenhet og at veldig små barns uttalelser ofte vil tillegges mindre vekt enn for eksempel reaksjoner og atferd.

Etter min gjennomgang av saker for Høyesterett og vedtak gjort av Fylkesnemnda for sosiale saker, har jeg ikke funnet et eneste tilfelle hvor barn under 7 år er gitt anledning til å uttale seg i samværssaker. Mitt inntrykk er derfor at aldersgrensen på 7 år i praksis fungerer som en absolutt aldersgrense, på lik linje med den tidligere 12 års reglen. Det kan se ut til at den konkrete vurderingen av yngre barn ikke foretas i den grad som regelen i utgangspunktet tok sikte på. Dersom alle barn får mulighet til å bli inkludert i prosessen, er det nærliggende å tro at man kan avverge flere situasjoner som kan komme til å påføre barnet skader enn det som er tilfelle med dagens lovgivning.

Slik jeg ser det er det positivt at barn over 7 år har en sterkere rettighet etter barnevernloven enn etter barnekonvensjonen, i og med at uttaleretten er ubetinget men når dette går på bekostning av yngre barns rett er dette i strid med konvensjonens forpliktelser, i tillegg til at det undergraver barns rettssikkerhet.

⁸² Elisabeth Gording Stang 2007, s.112-115

Litteraturoversikt:

- Elisabeth Gording Stang "Det er barnets sak", Universitetsforlaget, 2007
- Sissel Seim og Tor Slettebø "Brukermedvirkning i barnevernet", Universitetsforlaget, 2007.
- Lucy Smith og Petter Lødrup, "Barn og foreldre", Gyldendal Norsk Forlag AS, 7.utgave.1.opplag 2006.
- Gunn-Mari Kjølberg og Sigrid Redse Johansen "Barnefordelingstvister" Håndbok i barnerettslige emner, Fagbokforlaget, 2006.
- Katrin Koch og Espen Walstad "Samvær mellom barn og foreldre som ikke bor sammen", 1.utgave, 1.opplag 2005
- Nils Nygaard "Rettsgrunnlag og standpunkt", Universitetsforlaget AS, 2.utgave, 2004.
- Aslak Syse "Pasientrettighetsloven med kommentarer", Gyldendal Norsk forlag AS, 2.utgave, 1.opplag, 2004
- Kristen Sandberg "Tilbakeføring av barn etter omsorgsovertakelse", Gyldendal Norsk Forlag AS, 1.utgave, 1.opplag, 2003
- Knut Lindboe "Barnevernsrett", Universitetsforlaget, 4.utgave, 2003
- Asbjørn Kjønsstad, Aslak Syse m.fl. "Velferdsrett II", Gyldendal Norsk Forlag AS, 2.utgave, 2.opplag, 2003
- Steinar Tjomsland "Barnevern og omsorgsovertakelse" Kommuneforlaget, 2.utgave, 2003
- Torstein Eckhoff og Eivind Smith "Forvaltningsrett", Universitetsforlaget, 7.utgave 2003
- Torstein Eckhoff "Rettskildelære", Universitetsforlaget, 5.utgave, 2001
- Trude Haugli "Samværsrett I barnevernssaker" Universitetsforlaget AS, 2.utgave 2000
- John Eekelaar: "The interest of the child and the child's wishes: The role of dynamic self-determinism", Oxford University Press, 1994
- Redd Barna "Barnekonvensjonen – rettigheter for barn i Norge" Tano, 1993

Andre kilder:

- Barnets beste i vår samtid – et debattopplegg om begrepet barnets beste i et nordisk perspektiv. Utarbeidet av de nordiske barneombudene – 22.09.99
- FNs barnekonvensjon – fra visjon til kommunal virkelighet. Et informasjonshefte utarbeidet av Senter for menneskerettigheter (SMR) ved Det juridiske fakultet i Oslo på oppdrag fra Barne og familiedepartementet (BFD)

- Kritisk Juss utgitt av Rettspolitisk Forening 2007 (33) nr.1-2
- Karl Harald Sjøvik, Tidsskrift for Familie, - arve og barnerettslige spørsmål (FAB), 2005,s.198-213
- Lucy Smith, Tidsskrift for Familie, - arve og barnerettslige spørsmål (FAB), 2004 (nr 3-4) s.223
- Knut Lindboe, Tidsskrift for familierett, arverett og barnerettslige spørsmål (FAB), 2003 s.115
- Nils Dalseide, Tidsskrift for familierett, arverett og barnerettslige spørsmål (FAB), 2004 s. 172
- Rebecca Stern, "*Rätten till deltagande enligt FNs barnekonvention*" Nordisk tidsskrift for menneskerettigheter nr 1, 2007 s. 18
- Gamst, K. T., & Langballe, Å. *Barn som vitner: En empirisk og teoretisk studie av kommunikasjonen mellom avhører og barn i dommeravhør: Utvikling av en avhørsmetodisk tilnærming.* Doktoravhandling. Institutt for spesialpedagogikk. Universitetet i Oslo, 2004

Offentlige dokumenter:

- NOU 2000:12 Barnevernet i Norge
- NOU 1985:18 Lov om sosiale tjenester
- Høringsnotat av 4.9.1985
- Høringsnotat av 13.6.1991
- Ot.prp.nr.45 (2002-2003) Om lov om endringer i menneskerettsloven mv.
- Innst.O.nr.92 (2002-2003) Om lov om endringer i menneskerettsloven mv.
- Ot.prp.nr.29 (2002-2003) Om lov om endringer i barneloven.
- Ot.prp.nr.12 (1998-1999) Om lov om pasientrettigheter.
- Innst.O.nr.80 (1991-1992) Om lov om barneverntjenester.
- Ot.prp.nr.44 (1991-1992) Om lov om barneverntjenester.
- Ot.prp.nr.29 (1990-1991) Om lov om sosiale tjenester mv.

FN-dokumenter:

- UN General Assembly: Resolution adopted by the General Assembly S-27/2. "A world fit for children" 11.Oktober 2002.
- General Commet No.7 (2005)"Implementing childs right in early childhood" nr 13 og nr 14.

Domsregister:

Norsk Rettsidende:

- Rt.2006 s.1672
- Rt.2006 s.246
- Rt.2005 s.624
- Rt.2004 s.811
- Rt.2004 s.1064
- Rt.2003 s.425
- Rt.2002 s.996
- Rt.1974 s.1339

Avgjørelser fra Den europeiske menneskerettighetsdomstol (EMD):

- Dom av 5.november 2002 Yousef mot Nederland appl.no.33711/96
- Dom av 8. juli 2003 (Storkammer) Sahin mot Tyskland appl.no.30943/96
- Dom av 26.februar 2002 Kutzner mot Tyskland appl.no.46544/99

Vedtak fattet av Fylkesnemnda for Sosiale saker:

<i>FNV.2007-129-OST</i>	<i>FNV.2007-42-TRO</i>	<i>FNV.2007-42-OPP</i>
<i>FNV.2007-4-TRO</i>	<i>FNV.2007-60-TRO</i>	<i>FNV.2007-44-OPP</i>
<i>FNV.2007-5-OPP</i>	<i>FNV.2006-599-OSL</i>	<i>FNV.2006-452-OSL</i>
<i>FNV.2006-185-MRO</i>	<i>FNV.2006-116-TEL</i>	<i>FNV.2006-168-MRO</i>
<i>FNV.2006-601-OSL</i>	<i>FNV.2006-565-OSL</i>	<i>FNV.2006-184-TRO</i>
<i>FNV.2006-230-BUS</i>	<i>FNV.2006-97-TRO</i>	<i>FNV.2006-64-AGD</i>
<i>FNV.2006-78-TRO</i>	<i>FNV.2006-110-TRL</i>	<i>FNV.2006-71-TRO</i>
<i>FNV.2006-122-TRO</i>	<i>FNV.2006-118-TRL</i>	<i>FNV.2006-90-HSF</i>
<i>FNV.2006-45-ROG</i>	<i>FNV.2005-181-ROG</i>	<i>FNV.2005-128-HSF</i>
<i>FNV.2005-7-AGD</i>	<i>FNV.2005-70-HSF</i>	<i>FNV.2005-113-AGD</i>
<i>FNV.2005-192-AGD</i>	<i>FNV.2004-15-HSF</i>	<i>FNV.2004-43-MRO</i>
<i>FNV.2004-67-TRL</i>	<i>FNV.2004-102-ROG</i>	<i>FNV.2004-127-HSF</i>
<i>FNV.2004-159-NOR</i>	<i>FNV.2004-161-AGD</i>	<i>FNV.2004-172-ROG</i>
<i>FNV.2004-182-BUS</i>	<i>FNV.2004-218-HSF</i>	<i>FNV.2004-220-ROG</i>
<i>FNV.2004-233-OST</i>	<i>FNV.2003-91-AGD</i>	<i>FNV.2003-103-NOR</i>